

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Dlouhodobé dopady traumatu v následku Holocaustu v rodinách přeživších

Aneta Kučerová

Bakalářská práce

Studijní program: psychologie, prezenční forma studia

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Michal Slaninka, Ph.D.

Praha 2022

Prague College of Psychosocial Studies

Long-term effects of Holocaust trauma in survivor's families

Aneta Kučerová

The Bachelor Thesis

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. et Mgr. Michal Slaninka, Ph.D.

Prague 2022

Anotace:

Tato bakalářská práce se zaměřuje na dlouhodobé dopady traumatu v následku holocaustu na generaci přeživších a jejich potomky. Teoretická část práce se zabývá pojmy jako holocaust, mezigenerační přenos traumatu a syndromem druhé generace. Pozornost je také zaměřena na posttraumatické stresové poruchy, konkrétně na přenosy traumatu a jejich kritéria pro stanovení diagnózy. Druhá kapitola se zaměřuje na symptomy, které jsou charakteristické pro syndrom přeživších holocaustu. V praktické části práce je popsán průběh provedeného výzkumného šetření prostřednictvím čtyř rozhovorů s lidmi, kteří jsou dětmi židovského původu a jejich rodiče zažili věznění v nacistických koncentračních táborech. Práce obsahuje analýzy rozhovorů provedenou na základě metody IPA. Ze zjištěných výsledků vyplynulo, že zkušenost svých rodičů má značný vliv na prožívání dotazovaných respondentů, jakožto druhé generaci. Výsledky šetření jsou uvedeny v závěru práce.

Klíčová slova

Holocaust, mezigenerační přenos, posttraumatická stresová porucha, syndrom přeživších

Abstract:

This bachelor thesis focuses on the long-term effects of trauma in the aftermath of the holocaust on the generation of survivors and their descendants. The theoretical part of the thesis deals with concepts such as the Holocaust, intergenerational transmission of trauma and second-generation syndrome. Attention is also focused on post-traumatic stress disorders, in particular trauma transmission and their criteria for diagnosis. The second chapter focuses on symptoms that are characteristic of Holocaust survivor syndrome. In the practical part of the thesis, the course of the research investigation is described through four interviews with people who are children of Jewish origin and their parent's experienced imprisonment in Nazi concentration camps. The thesis contains an analysis of the interviews carried out on the basis of the IPA method. The results showed that the experience of their parents has a considerable influence on the experience of the interviewees, as the second generation. The results of the survey are presented in the conclusion of the thesis.

Key words

Holocaust, Intergenerational Transmission, Post-Traumatic Stress Disorder, Survival Syndrome

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

Prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

.....

.....

Aneta Kučerová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. et Mgr. Michalu Slaninkovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, čas a poskytování cenných rad, které přispěly k výsledné podobě bakalářské práce.

Zároveň bych chtěla poděkovat respondentům, kteří byli ochotni se mnou sdílet své zkušenosti a tím realizovat výzkumnou část.

Obsah

Úvod	1
1 Holocaust	2
1.1 Pojem Holocaust	2
2 Posttraumatická stresová porucha	3
2.1 Posttraumatická stresová porucha u přeživších Holocaustu	3
2.1.1 Kritéria PTSD	4
2.1.2 Mezigenerační přenos traumatu	5
2.1.3 Teorie přenosu PTSD	6
3 Syndrom druhé generace	9
3.1 Komunikace	10
3.2 Vina, stud a rozpaky	11
3.2.1 Vina	12
3.2.2 Stud a rozpaky	14
3.3 Identita	14
3.4 Rituál a emocionální přenos	15
3.5 Morální identity a sexuální výměna	16
4 Výzkumné šetření	18
4.1 Cíl výzkumného šetření	18
4.2 Vlastní předporozumění zkoumanému tématu	18
4.3 Použitá metoda výzkumného šetření	18
4.4 Výzkumná otázka	19
4.5 Způsob sběru dat	19
4.6 Osnova rozhovoru	20
4.7 Zdroje validity	20
4.8 Výzkumný vzorek	21
4.9 Místo výzkumného šetření	21
4.10 Etické aspekty	21
4.11 Charakteristika respondentů	22
5 Výsledky výzkumného šetření	23
5.1 Analýza jednotlivých rozhovorů	23
5.1.1 Společná témata	32
Diskuze	34
Závěr	36
Seznam literatury	37
Přílohy	42

Úvod

Cílem mé bakalářské práce je připomenout holocaust, jako smutnou vzpomínku na jednu z nejhorších krutostí 20. století, v očích těch, kteří mají s tímto peklem vlastní zkušenost. Tato státem podporovaná událost, jenž měla za cíl pronásledování a vyvražďování zhruba šesti milionů Židů nacistickým režimem a jeho pomahači, nemá svým rozsahem, systematickostí a délkou trvání v dějinách lidstva obdoby. Zásadně musela ovlivnit životy přeživších a zanechat traumatické stíny minulosti, které předávají dál svým potomkům. Proto jsem se rozhodla tomuto tématu věnovat více do hloubky a zjistit, jakým způsobem probíhala komunikace mezi první a druhou generací o zkušenosti z nacistických koncentračních táborů a jaké dopady zážitků měl na různé aspekty života dětí přeživších holocaustu.

Teoretická část je tvořena ze tří částí. V první kapitole je stručně popsána historická událost spjatá s druhou světovou válkou, tedy holocaustem. Je zde vysvětlen význam, etymologie a také osoby, které jsou s holocaustem spojené. Druhá kapitola se zabývá posttraumatickou stresovou poruchou. Je v ní popsáno, jaké typické projevy porucha má, dále její nejčastější příznaky a kritéria, aby bylo možné stanovit PTSD jako diagnózu na základě DSM-V. Také jsou zmíněny teorie, které se věnují přenosu traumatu na děti osob, které prožily věznění v nacistických koncentračních táborech. Třetí část vysvětluje pojem druhá generace. Zde jsem se snažila vyzdvihnout hlavní symptomy, jenž jsou spojené s psychologickými problémy u dětí přeživších.

V části praktické nejdřív popisují použitou metodu výzkumu, kterou byla kvalitativní interpretativní fenomenologická analýza IPA. Dále je popsán průběh a výsledky výzkumného šetření. Nejprve je stanoven cíl výzkumného šetření včetně jejich definice, a také výběr vzorku. V rámci výzkumu jsem dělala rozhovory s lidmi, kteří jsou židovského původu a jejich rodina zažila věznění za druhé světové války. Součástí je popis způsobu sběru dat, zpracování dat a etických aspektů, které výzkum obnáší. Dále je stanovena osnova hlavních otázek, informace o postupu přepisů rozhovorů a jejich zpracování, a také zdroje validity. Po představení průběhu výzkumu jsou popsány jeho výsledky.

1 Holocaust

1.1 Pojem Holocaust

Neexistuje jedna, zjednodušená definice pojmu holocaust, která by nám jasně vylíčila, jak bolestivé a citlivé může být pro člověka jediné slovo. Termín měl od konce 17. století v angličtině význam jako vraždění, krveprolití či masakr. Později se začal používat jako označení pro velké katastrofy nejrůznějšího druhu, od lesních požárů nebo potápění lodí. Až během druhé světové války a také po ní, se objevil pojem holocaust vztažený ke konkrétní situaci nebo skupině - pro nacistickou genocidu Židů. Od okamžiku, kdy byl Hitler dne 30. ledna 1933 prohlášen německým kancléřem, začalo postupné odstraňování práv německých Židů (Edelheit & Edelheit, 1994). Zpočátku byly zaměřeny pouze na ponížení, ale nakonec ovlivnily schopnost přežít. Dlouhý seznam ponížení zahrnoval bojkot židovských podniků, zákaz vstupu Židů do vládních služeb, jako je vzdělávání, omezení a později úplné vyloučení židovských dětí z navštěvování německých škol a univerzit, hraní si na hřištích, následovaný odebráním občanství (1935), zákaz vstupu Židů do veřejných ulic v určité dny nebo zákaz mít řidičské průkazy. (Janine Lurie-Beck, 2007).

V roce 1939 Německo napadlo řadu zemí západní, střední i východní Evropy. Nacistické pronásledování a diskriminace se tak rozšířila po celém kontinentu. Židé byli zatýkáni a uvězněni v táborech. Následně je krutým způsobem nutili k tvrdé práci, trpěli hladem a v některých případech se dokonce museli podrobit lékařským experimentům. Na jaře v roce 1942 nacisté zformulovali myšlenku „konečného řešení židovské otázky“. Tehdy začalo organizované masové vyvražďování Židů po celé Evropě. Nejčastěji umírali v plynových komorách či vagónech smrti na území Polska, v Belzetci, Treblince, Osvětimi a v dalších koncentračních a vyhlazovacích táborech. Dalším pojmenováním pro toto temné období je šoa, hebrejský výraz pro katastrofu.

Nacistický režim a jeho kolaboranti zabili za druhé světové války téměř 6 milionů Židů, celkový počet obětí se pak pohybuje kolem jedenácti až sedmnácti milióny. Pokus o vyhlazení celého národa nazýváme genocida. holocaust nebyl prvním ani posledním pokusem o genocidu na světě, ale jeho děsivý rozsah a způsob zabíjení jej vyčlenil jako jednu z nejhrůznějších a nejkrutějších událostí v historii lidstva (Steele, 2016).

2 Posttraumatická stresová porucha

2.1 Posttraumatická stresová porucha u přeživších Holocaustu

Posttraumatickou stresovou poruchu (Posttraumatic Stress Disorder, PTSD) definujeme jako reakci na traumatickou událost, kterou postižený opakovaně prožívá. Setkává se s ní ve snech, myšlenkách, fantaziích či vzpomínkách (flashbacky). Porucha se projevuje poškozením spánku, vyhýbáním se lidí, ztrátou radosti nebo emočním otupěním. Typické je vyhýbání se stimulům, činnostem a situacím, které připomínají traumatickou minulost. Když si událost připomenou, mohou mít pocit, že ji prožívají znovu. Jejich stav se často zhoršuje, když se blíží výročí události nebo když se dostanou na podobné místo. (Jacobs, 2016).

PTSD poskytuje společný jazyk pro diagnózy a hodnocení obětí traumatu, včetně těch, kteří přežili holocaust. Mnozí z těch, kteří přežili, založili poválečné rodiny a právě zde můžeme být svědky možnosti přenosu traumatu. Rodičovská komunikace týkající se holocaustu je často charakterizovaná obsesivním vyprávěním nebo pohlcujícím mlčením. Tím jsou silná rodinná pouta zapojena do přenosu traumatu. Lidé, kteří přežili holocaust, přímo trpěli nespravedlností nacistického režimu. Další generace nebyla přímo vystavena krutému osudu generace svých rodičů, a přesto existují podstatné důkazy, že mnoho potomků trpělo sekundárním vystavením traumatu, kterému čelili jejich rodiče (Baranowsky et al., 1998).

Český neurovědce Ivan Rektor, který je sám jednou z obětí druhé generace se také zabývá výzkumem generačně předávaného traumatu. Extrémní stres, který prožívali Židé za druhé světové války, podle něj zapříčinil změny ve strukturách mozku, které se přenesly i do dalších pokolení.

“Jednoznačně se projevuje, že druhá generace v sobě nese důsledky toho, co zažili jejich rodiče. Zatím však je stále předmětem zkoumání, jakým způsobem se trauma přenáší a zda v tom hrají roli i změny v DNA.” (Bojuji s traumatem přeživších holocaustu. Zatím je to fifty-fifty | Paměť národa, n.d.)

V celé literatuře probíhá diskuse o tom, zda má rodičovská expozice potenciálně traumatickým událostem, jako je holocaust, vliv na další generace. Vztah mezi charakteristikami posttraumatické stresové poruchy u přeživších holocaustu a jejich dospělých potomků zkoumali autoři (Yehuda et al., 1998), aby určili, zda by rozdíly v závažnosti příznaků nebo diagnostickém stavu rodičů byly spojeny s podobnými charakteristikami u jejich dospělých dětí. Přeživší holocaustu a jejich potomci byli dotazováni několika nástroji pro

posouzení celoživotní anamnézy traumatu, vlivu traumatu na život člověka, úrovně invazivních a vyhýbacích se příznaků v reakci na připomenutí holocaustu, současné PTSD a celoživotní psychiatrické poruchy jiné než PTSD. Zjištění ukazují, že charakteristiky PTSD u přeživších holocaustu i potomků jsou různorodé. U potomků přeživších holocaustu byla významně vyšší pravděpodobnost, že se u nich rozvine PTSD v reakci na jejich vlastní traumatické události, pokud jejich rodič měl chronickou PTSD. To naznačuje, že mít rodiče s PTSD může být rizikovým faktorem pro rozvoj PTSD v reakci na vlastní trauma. Formálnější vysvětlení sekundární traumatizace, která se zaměřuje také na hmatatelný, i když nevědomý přenos rodičem a nevyhnutelné vstřebání následků souvisejících s traumatem dítětem, zahrnují takové modely jako transpozice (Kestenberg, 1972) a teorie učení (Solomon Z, Kotler M, Mikulincer M, 1988). Bez ohledu na to, zda se nakonec prokáže, že tyto nálezy odrážejí genetické nebo jiné typy přenosu, vyplývá z nich, že chronická PTSD nepostihuje pouze přeživší traumatu po desetiletí, ale může postihnout i potomky přeživších traumat.

2.1.1 Kritéria PTSD

Existuje šest kritérií, která musí být splněna zčásti nebo zcela, aby bylo možné stanovit PTSD jako diagnózu na základě diagnostických kritérií v DSM-V (APA, 2013).

- *1, Kritérium A: Traumatický posilovač.* Jedinec měl osobní účast na události nebo ohrožení života či smrti. Dále se zaměřujeme na reakci dané osoby na stresor. Znění kritéria A je zde vykládáno tak, že umožňuje zobecnění na potomky přeživších traumat. Zatímco potomci těch, kteří přežili holocaust, sami holocaustem přímo netrpěli, podělili se o děsivé vzpomínky, obavy a ztráty svých rodičů. Metoda předávaná z rodičů na potomky, ať už verbální nebo neverbální, může navodit atmosféru bystrého vědomí děsivé minulosti.
- *2, Kritérium B: Opětovné prožití traumatu.* Zaměřuje se na opakované a dotěrné prožívání traumatu. Objevují se nechtěné zněkklidňující vzpomínky či noční můry.
- *3, Kritérium C: Zamezení a odstoupení.* Podle kritéria C má jedinec tendenci vyhýbat se podnětům spojeným s traumatem a prožívá citové otupění.

- 4, *Kritérium D: Hypervědomí.* Může být popsáno jako podráždění, poruchou spánku, špatnou koncentrací a zvýšenou bdělostí.
- 5, *Kritérium E: Trvání příznaků.* Stanovuje, že příznaky PTSD (uvedené v kritériích B, C, D) musí být přítomny déle než jeden měsíc.
- 6, *Kritérium F: tvrdí,* že symptomy jsou natolik klinicky významné, že zhoršují fungování životních dovedností.

2.1.2 Mezigenerační přenos traumatu

Mezigenerační přenos traumatu byl poprvé identifikován klinickými lékaři na kanadských klinikách v šedesátých letech, kteří informovali o znepokojivých zprávách o dětech přeživších holocaustu. (Danieli, 1998).

Mnozí badatelé přijali domněnku, že přenos patologie z přeživších na jejich děti je nevyhnutelný (Kestenberg, 1974). Termín „transgenerační přenos“, se obvykle používá k popisu tendence rodičů vytvářet ve vztazích se svými dětmi rodičovské vzorce prožívané v raném dětství - vzorce, které mohou být převážně pozitivní nebo negativní a mají co do činění s kvalitou vztahu mezi rodičem a kojencem, jakož i s pečovatelským chováním, které je charakterizovalo. Nicméně vnější traumatická událost může také otevřít dveře transgeneračnímu přenosu, a to i v pozdějších fázích, po raném dětství. Výzkumy rozlišují dva vzorce transgeneračního přenosu traumatu holocaustu z přeživších na jejich děti (Sigal a Weinfeld 1989). Prvním z nich je „přímý přenos“ odkazující na patologický duševní syndrom (např. schizofrenii, paranoii, depresi, úzkost atd.), který se u pozůstalého rodiče projevil po prožitcích během holocaustu a který byl také identifikován u dítěte. Druhým druhem možného transgeneračního přenosu je „nepřímý přenos“, který je také převládajícím. Při nepřímém přenosu vede porucha, kterou rodič trpí v důsledku svých zkušeností s holocaustem, k závažným obtížím v jeho fungování jako rodiče, což vede k celkovému pocitu zanedbání nebo deprivace ze strany dítěte. Posttraumatický stres se může přenést z rodiče na dítě také prostřednictvím procesu transgeneračního přenosu (Baranowsky a kol. 1998). Osoba se stane obětí a pravděpodobně zažije trhlinu ve své každodenní rutině (Danieli, 1998). Způsoby zvládání a přizpůsobení se budou předávat budoucím generacím. Má se za to, že tento proces předávání vzorců chování rodin probíhá jak na vědomé, tak na nevědomé úrovni. V roce 2001

se Bandura (1977) zmiňuje, že děti se učí věci zprostředkovaně pozorováním a napodobováním svých rodičů.

„Děti lidí, kteří přežili holocaust, byly pokládány za „most mezi minulostí, přítomností a budoucností“ (Wardi, 1992, str.6).

Studie, které se zabývaly přenosem následků holokaustu na příslušníky druhé generace, skutečně zjistily, že je možné připsat rozptyl ve vyjádření výše uvedených jevů, které můžeme shrnout pod názvem „syndrom druhé generace“ podle několika faktorů, jak popisuje Kellerman (2001a). Prvním faktorem je rok narození druhé generace přeživších: bylo zjištěno, že čím blíže se děti narodily ke konci války, zejména v první dekádě po válce (do roku 1955), tím větší byly pravděpodobně vlivy traumatu. Druhým faktorem umocňujícím potenciál přenosu traumatu jsou oba rodiče, kteří přežili holocaust (na rozdíl od případů, kdy pouze jeden z rodičů přežil, zatímco druhý nezažil hrůzy holokaustu). Dalším přitěžujícím faktorem je narození rodičů, kteří během holokaustu přišli o děti: tato souhra okolností, kdy být rodičem dítěte narozeného po holocaustu není poprvé, kdy pozůstalý zažil rodičovství, zvyšuje pravděpodobnost, že rodič bude vnímat dítě narozené po válce jako „náhradu“ za dítě nebo děti, které se ztratily. Dalším faktorem, který ovlivňuje potenciál přenosu traumatu, je závažnost traumatu, které prožívá rodič, který přežil. Traumatická zkušenost je samozřejmě subjektivní, ale zjistilo se, že rodiče, kteří během války zažili mučení, velké utrpení nebo těžkou ztrátu - například ztrátu blízkých členů rodiny, měli větší šanci přenést toto trauma na další generace.

2.1.3 Teorie přenosu PTSD

K dispozici je mnoho důkazů svědčících o výskytu posttraumatické stresové poruchy u velkého počtu přeživších holokaustu (Berger, 1977). V roce 1962 popsal Eitinger běžné účinky koncentračních táborů na 100 vězňů, 15 let po osvobození. Někteří přeživší nebyli schopni cítit, zatímco u jiných se paradoxní reakce euforie mísila s citovou otupělostí. Eitinger použil termín "syndrom koncentračního tábora", aby popsal sérii příznaků, zejména podobných těm, které jsou v současnosti známé jako PTSD, u nichž zjistil přítomnost přibližně u 85% své vzorkové skupiny.

Albeck (1994, s.106) vysvětluje fenomén přenosu traumatu u potomků, kteří přežili takto: „Tito potomci, druhá generace z traumatu, tak mohou nést "jizvu bez rány", protože jsou

významně, i když jen nepřímo, postižení” Podle jeho názoru se trauma přenáší, ale potomci jsou stále schopni se stát zdravými a výkonnými. Jeho termín "empatická traumatizace" slouží k popisu, jak se potomci snaží pochopit válečné zkušenosti a bolest svých rodičů jako prostředek sloužící k navázání a spojení s nimi. Potomci si doslova udržují rodinné vazby tím, že integrují zkušenosti svých rodičů. Představují si holocaust, z něhož se pokoušejí úspěšně uniknout nebo přežít.

Naopak Freyberg (1980) navrhuje psychodynamické vysvětlení přenosu traumatu z přeživších holocaustu na své potomky. Vzhledem k potížím s odloučením a individuací, o kterém se zmínila Mahlerová byly zaznamenány u druhé generace potomků již ve věku 16 a 24 měsíců. Malé dítě začíná pociťovat silné nutkání prozkoumat svůj svět a jednat nezávisle. Pokud láska, povzbuzování a podpora dítěte v jeho chování není v této fázi udržována ze strany rodiče, bude rozvoj samostatnosti brzděn. Freyberg naznačuje, že k mezigeneračnímu přenosu traumatu dochází, když traumatizovaný rodič implantuje do svých dětí vlastní emoční nestabilitu. Dítě internalizuje stres a sociální nedůvěru rodičů, což následně vede k propleteným rodinným vztahům, kde dítě zůstává zmatené ohledně hranic mezi sebou a svými rodiči.

Teorie přenosu traumatu naznačují, že děti přeživších musely během dospívání čelit zjevným nebo podprahovým zprávám o holocaustu. Každý reagoval jedinečným způsobem. Někteří žili v pohodlných láskyplných domovech, kde zkušenosti jejich rodičů s holocaustem nebyly dominantní, na druhé straně jiný život plný smutku, kde představy holocaustu byly konstantou. Diagnostická kritéria PTSD posouvají teorie přenosu o krok dále tím, že poskytují vodítko pro určení, odkud se trauma přenáší po generace, a pokud ano, co přesně, pokud jde o příznaky posttraumatického stresového syndromu, přenáší. Tato znalost může pomoci ilustrovat povahu stresoru, jak se symptomy PTSD mohou projevit v druhé generaci.

Celkově bylo zjištěno, že pozůstalí rodiče jsou přehnaně ochranářští, mají omezenou schopnost inspirovat se k hladkému přechodu k odloučení a individuaci u potomků, mají vysoce očekávající tužby svých dětí a jsou zatíženi traumatickými vzpomínkami, které se přenášejí na další generaci. (Freyberg et al., 1980).

I když jistě existují traumatické zážitky, které mají s holocaustem některé společné rysy, je jedinečný svou kombinací traumatických prvků. Holocaust lze definovat jako dlouhodobé trauma kmene, pro které neexistovala žádná snadno přijatelná racionalizace nebo důvod, po němž následovala malá společenská podpora obětí a v mnoha případech lhostejnost, která dramaticky změnila životní dráhu přeživších. Nejenže byl zážitek sám o sobě hrůzný, ale ten, kdo přežil, se neměl k čemu vrátit a byl násilně oddělen od životní dráhy, na které se pohybovali. Podobné k událostem bohužel došlo nejen v Evropě (bývalá Jugoslávie), ale i v

Asii (Kambodža) a Africe (Rwanda a Súdán) (Chodoff, 1997). Pokusy o genocidu bohužel nejsou výhradně doménou dějin. Přeživší holocaustu nám poskytují jedinečnou příležitost prozkoumat dlouhodobé dopady pokusů o genocidu i mezigenerační účinky. (Janine Lurie-Beck, 2007).

Jak říká Wieland-Burston (2005):

„Ačkoli šoa byl sám o sobě jedinečnou zkušeností, přesto slouží jako prototyp pro genocidu, pro masivní kolektivní trauma a jeho dlouhodobé dopady na obyvatelstvo. V tomto ohledu má výzkum tohoto tématu zásadní význam pro všechny, kdo pracují v oblasti psychoterapie, nejen pro nás dnes, žijící a jednající s přímými potomky šoa, ale i pro budoucnost. Nemůžeme předpokládat, že genocida a hromadné kolektivní trauma jsou minulostí“. (Wieland-Burston, 2005, s. 513).

3 Syndrom druhé generace

V padesátých a šedesátých letech začínalo být zřejmé, že nejen přeživší holokaustu trpí traumaty a dalšími důsledky svých zkušeností, ale také jejich děti, druhá generace. To vedlo k mnoha studiím, vedeným především terapeuty, kteří poskytovali duševní péči pacientům s duševními problémy nebo obtížemi (Kellerman, 2001a). Tito terapeuti také zavedli termín "syndrom druhé generace" - což naznačuje, že děti, které přežily holocaust, mají duševní symptomy odvozené od jejich postavení potomků rodičů, kteří přežili holocaust. Kromě posttraumatického syndromu, úzkosti a deprese, které byly shledány charakteristickými pro druhou generaci, většina studií neposkytuje jasný důkaz o syndromu druhé generace. Pojem "druhá generace" zahrnuje široké spektrum podmínek a podskupin. Když mluvíme o druhé generaci, máme na mysli děti, které se narodily po válce a alespoň jeden z jejich rodičů přežil holocaust. Tento titul však zahrnuje širokou škálu možných situací: děti narozené hned po holocaustu zlomeným, vyčerpaným, bezmocným rodičům nebo děti narozené o mnoho let později, poté, co se přeživší duševně i fyzicky zotavil. Někteří přeživší ztratili své rodiny a někteří ne.

Zakladatel logoterapie a existenciální analýzy Viktor Emil Frankl, který prošel koncentračním táborem Osvětim hovoří o hledání smyslu života jako odpovědi na situace lidského utrpení, stresu a bolesti. Podle Frankla se lidské bytosti odlišují od ostatních tvorů jedinečnou složkou – rozumem (nous). Nejzásadnější argumenty, jimiž Viktor E. Frankl může podpořit svou tezi, že vnitřní svoboda člověka je nadřazena jakýmkoliv vnějším vlivům, jsou jeho prožitky právě z koncentračního tábora. Vzpomínáním na své spoluvězně, kteří dokázali zachovat vnitřní svobodu i v nelidských podmínkách, jež se projevovali v jejich postojích k utrpení svému, ale i k utrpení ostatních (Frankl, 1996). Hrdinsky přijímali svůj osud a nepodléhali nátlakům, které v koncentračních táborech panovaly. Zachování duchovní svobody až do posledního okamžiku života hodnotí Frankl jako největší vnitřní výkon, jako nejvyšší hold smysluplnému životu. Frankl tvrdí, že se snažíme realizovat smysl našeho života, cíl, který nám dá jedinečný pocit sebevyjádření a seberealizace. Smysluplný život je nezbytnou podmínkou udržení duševního zdraví, zvládnutí a ochrany před krizemi a obtížemi, stejně jako udržení uspokojivého životního stylu (Fabry, 1994). Absence smysluplného života vyvolává "existenciální frustraci" doprovázenou pocitem "existenciálního vaku", což usnadňuje přehnané narcistické praktiky a různé patologie (Nadiv et al., 2007). Dalším účelem současné studie je proto zkoumat souvislost mezi úrovní úzkosti a deprese a mezi potřebou hledat smysl života u druhé generace.

3.1 Komunikace

Schopnost přeživších mluvit o svých zkušenostech z holocaustu se velmi liší. Specifickým zájmem tohoto projektu je způsob, jakým se přeživší rozhodli sdělit své zážitky z holocaustu svým dětem. Změny ve sdělování zkušeností z holocaustu mohou mít důsledky pro psychickou pohodu dětí přeživších (Wiseman a kol., 2002). Bylo zjištěno, že vliv stylu komunikace, který používají další oběti traumat, jako jsou veteráni z Vietnamu a bývalí váleční zajatci, má dopad i na jejich potomky. Kellerman (2001b) uvádí, že styl rodičovské komunikace byl zapleten jako zásadní determinant adaptace rodin sužovaných katastrofou.

Komunikace mezi přeživšími a jejich dětmi o holocaustu kolísala mezi úplným a podrobným líčením a absolutním mlčením. Otevřená komunikace je sice vnímána jako příznivá, ale bylo namítnuto, že je třeba zkrotit líčení, aby posluchač nebyl při diskusi o holocaustu traumatizován děsivými podrobnostmi. Obsesivní řeči či zaujetí pro holocaust neberou v úvahu schopnost posluchače absorbovat a mohou být pro posluchače traumatizující (Bar-On, 1996). Schwarz (1986) našel křivolaký vztah mezi depresí dětí a úrovní rodičovské komunikace o jejich prožitcích holocaustu. Děti, které jsou nuceny neustále poslouchat podrobné líčení utrpení svých rodičů, často propadají depresím nebo se u nich rozvíjí silný pocit viny za to, že netrpěly jako jejich rodiče. Také je velmi důležitý věk, kdy se dětem pozůstalých vyprávějí zkušenosti jejich rodičů. Major (1990) poznamenává, že mezi dětmi norských přeživších, které neustále mluvily o svých zkušenostech s holocaustem, kdy děti byly velmi mladé, byly běžné deprese a noční můry. Naznačuje to tím, že děti nebyly schopny udržet si zdravý odstup od zážitků, o nichž se dozvěděly z otcových příběhů o holocaustu.

Mnoho přeživších o svých zážitcích mlčelo ve víře, že jejich děti budou traumatizovány, když jim o tom poví. Ve skutečnosti Finkelstein a Levy (2006) uvádějí, že 22 % jejich vzorku přeživších (n = 50) uvedlo jako důvod své neochoty mluvit o svých zkušenostech z holocaustu „strach z poškození publika“. Když se však dětem neřekne nic o zkušenostech jejich rodičů, často si v hlavě přehrávají představy o tom, co se podle nich mohlo stát. Mlčení jejich rodičů proto mělo nepřímo opačný účinek, než jaký si přáli, a sice způsobit psychickou újmu (Kellerman, 2001b), jako je zvýšená deprese. Goldwasser (1986) poznamenává, že důležitou součástí terapie pro děti pozůstalých je naučit se rozlišovat mezi realitou zážitků svých rodičů a fantaziemi, které si vytvořili. Studie Wiseman a kol. (2002) skutečně zjistila, že děti přeživších, kteří o svých zkušenostech většinou mlčeli, byly úzkostlivější než děti přeživších, které o svých zkušenostech otevřeně mluvily.

Weiss (1988) tvrdí, že mnoho dětí, které přežily, si nechutí rodičů diskutovat o svých zkušenostech vyložilo jako nedostatek blízkosti a vřelosti, který pochopitelně ovlivnil kvalitu vztahu mezi rodičem a dítětem.

Gordon (1990) předpokládal, že schopnost přeživších vyjádřit své prožitky holocaustu je zprostředkovatelskou proměnnou mezi skutečným traumatem a jejich psychickou pohodou. Schopnost jasně formulovat své zkušenosti se navíc stává způsobem mezigeneračního přenosu pro mezilidské potíže s takovými faktory, jako je intimita. Tvrdil, že děti pozůstalých používají podobnou metodu vyjadřování jako vzor pro své vlastní jednání. Pokud jejich rodiče mají potíže s artikulací nebo uznáním svých zkušeností, budou je mít i jejich děti. Dále uvádí, že tato schopnost souvisí s rozvojem intimity ve vztazích, a proto je rozumné očekávat, že děti pozůstalých budou mít v tomto ohledu potíže (Gordon, 1990). Skutečnost, že přeživší mají někdy potíže jasně vyjádřit své prožitky holocaustu, je vede k nejednoznačné komunikaci o tomto období se svými dětmi (Kellerman, 2001b).

Je jasné, že komunikace v rodinách přeživších jak o holocaustu, tak obecně je potenciální cestou přenosu traumatu. Dysfunkční metody komunikace, jako je obsesivní převyšprávění událostí, naprosté mlčení, nepřímá, nejednoznačná komunikace i komunikace protkaná negativními emocemi, které lze považovat za vyvolávání viny, byly všechny spojeny s psychologickými problémy u dětí přeživších.

3.2 Vina, stud a rozpaky

V této části práce se budu soustředit na ozvěny traumatu, které se odrážejí v dynamice mezilidské viny ve vztahu k pozůstalým rodičům a v emocionálních prožitcích studu a zmaru. Literatura řadí sociální emoce do čtyř širokých mezilidských seskupení - láskyplných, sebevědomých, melancholických a nepřátelských. Tyto čtyři seskupení jsou zasazeny do sociálních souvislostí a pomáhají utvářet a definovat povahu blízkých vztahů. „Sebevědomé“ emoce viny, studu, rozpaků a hrdosti jsou svou povahou považovány za společensky významné, protože se obvykle vyskytují v mezilidských nebo veřejných souvislostech. (Guerrero & Andersen, 1998).

3.2.1 Vina

Zatímco Adolf Eichmann zodpovědný za vyhlazování nepocíťoval žádnou vinu, přeživší holocaustu tížila, a toto břemeno si často nesli po zbytek života.

“Nejspíš skoro všichni z nás, kteří jsme přežili sami, si to celý život vyčítáme”.

(„Vina“ nevinných obětí | Paměť národa, n.d.)

Na rozdíl od tradičních teorií, které líčí vinu jako intrapersonální jev založený na vlastním úsudku, badatelé emocí (Baumeister et al, 1995) pohlízejí na vinu jako na interpersonální jev nacházející se v blízkých vztazích. Podle tohoto názoru mohou lidé skutečně pocíťovat vinu, když jsou sami, ale skutečným zdrojem těchto nepříjemných emocí jsou především mezilidské starosti a problémy (Baumeister, Reis, & Delespal, 1995) nebo mezilidské situace a vztahy (Tangney, 1992). Lidé mají obecně tendenci cítit se provinile, když získají něco nevhodným nebo chybným způsobem, nebo když způsobí škodu, ztrátu, rozrušení či zklamání jinému. Vina svědčí přinejmenším o dvou jevech. První je empatická tíseň, kterou člověk prožívá v důsledku utrpení milované osoby nebo oběti (Hoffman, 1982). Za druhé, člověk pocíťuje očekávanou separaci nebo úzkost z vyloučení kvůli možnosti ztráty nebo poškození vztahu v důsledku provinilého prohřešku (Baumeister et al., 1994). Vina proto také slouží jako mezilidský ochránce tím, že udržuje a posiluje vztahy.

Vardi tvrdí, že jedním z ústředních aspektů osobnosti přeživšího je pocit viny za smrt jejich blízkých (Vardi 1990). V mnoha případech tato vina představovala překážku v tom, aby si přeživší vytvořili rodinné vazby k novým rodinám, které založili po holocaustu. Natan tvrdí, že v mnoha případech rodiče, vyčerpaní zkouškami minulosti, měli tendenci cítit se unavení a často nejsou schopni své dítě emocionálně uspokojit (Natan 1981). Proto měly tendenci toto chování nahrazovat přehnaným zabezpečováním materiálních potřeb dítěte na úkor citové dostupnosti a podpory. Velmi zvláštním případem pro studii o pocitu viny jsou děti, které nenesou žádnou odpovědnost za jakýkoli prohřešek, a přesto na sebe přebírají odpovědnost za agresí nebo nepřátelství mezi svými rodiči. V případě lidí, kteří přežili holocaust, byl fenomén zvaný „vina přeživších“, který byl popsán jako pocit viny za to, že přežili své blízké, přestože sami přeživší byli také oběťmi tragické události.

Jedna z přeživších Hana, která poskytla rozhovor pro Paměť národa popisuje, že jako jediná z rodiny nebyla z Terezína transportovaná do Osvětimi. Díky tomu přežila, ale bohužel

její rodiče a bratr takové štěstí neměli a transportu do jednoho z nejhrůznějších táboru smrti se nevyhli.

„Já jsem přežila. Nemohu říct, že jsem z toho byla šťastná. Myslím, že skoro všichni z nás, kteří jsme přežili sami, si to celý život vyčítáme”. („Vina“ nevinných obětí | Paměť národa, n.d.)

Na její slova navázal i Hugo Pavel, bratr českého spisovatele Oty Pavla, který byl z Terezína deportován do německých koncentračních táborů Schnarchenreuth a Zossen-Wulkow a přežil pochod smrti:

„Leží na mně pocit viny, protože miliony lidí tam zůstalo, a my dnes žijeme – a na člověku to prostě leží, říká si: ‚Lidi to nepřežili, tak proč zrovna já jsem to přežil?‘ Takže aby si dnes někdo myslel, že žijeme s nějakou radostí z osvobození? Ta cena byla příliš vysoká.“ („Vina“ nevinných obětí | Paměť národa, n.d.)

Výsledky studií provedených do prvního desetiletí jedenadvacátého století přinesly protichůdné informace týkající se klinického stavu a příznaků účastníků. Wiseman a Barber (2008) přezkoumávají nálezy těchto studií a zdůrazňují jejich metodologickou trajektorii. Inovativní přístup, který používají Wiseman a Barber, zavádí kontextuální perspektivu s myšlenkou, že přenos závisí na mezigeneračních vztazích, které se vyvíjely v rodinách přeživších. Relevantní otázkou není vzorec nebo závažnost jejich klinických příznaků, ale spíše jejich způsob prožívání vztahů a emocí v jejich rodinách. Teprve o několik let později začali kliničtí lékaři a výzkumníci přiznávat, že v mnoha případech traumata prožitá během holocaustu a strategie zvládnání vyhýbání se, způsobila problémy s přizpůsobením přeživších a možná ovlivnila životy jejich potomků. Zjištění uvedená v knize Ozvěny traumatu skutečně naznačují, že i když v mnoha rodinách přeživších problémy nedosáhly úrovně diagnostikované psychopatologie, mezigenerační sklony zatížené vzájemnou přehnanou ochranou, lítostí, vinou a hanbou měly hluboký vliv na psychologické prožitky druhé generace. Zatížené reciprocity mohou představovat mechanismus vysvětlující, jak v těchto rodinách minulost ovlivnila současnost a budoucnost, formující rozvoj dlouhotrvajících vztahových vzorců a emocionálních zážitků. Prostřednictvím těchto dospělých se dozvídáme o jejich rodičích a dětech, čímž získáme vhled do přenosu traumatických vlivů z generace na generaci (Teichman,2013).

3.2.2 Stud a rozpaky

Stud je negativní emoce, která vzniká, když se jednotlivci vnímají jako méněcenní vůči ostatním, jako by se dopustili vztahových prohřešků nebo by ztratili svoji tvář (Andersen & Guerrero, 1998). V hanbě se lidé soustředí na názory druhých v souvislosti se sebou samým. To je doprovázeno pocitem odhalení a pozorování. Ačkoliv stud může vyvolat vnitřní agresi, lidé, kteří stud cítí, se obvykle snaží skrýt a vyhýbají se komunikaci s ostatními. Toto vyhýbání existuje proto, že aktivní komunikace by mohla ozářit bolest, která je obecně spleť v pocity studu. Takové chování narušuje zachování mezilidských vazeb (Tangey, 1995). Výzkum studu ukázal, že přítomnost ostatních zhoršuje negativní pocity, které daná osoba prožívá, což vede k vyhýbání se chování, jako je skrývání obličeje, averze k pohledu, zabodávání obličeje do rukou, hrbení těla, skloňování hlavy a útek před sociálním kontaktem (Andersen & Guerrero, 1998).

Rozpaky jsou definovány jako určitá forma sociální úzkosti, která vzniká, když se nežádoucí pozornost soustředí na člověka. Nežádoucí pozornost může pramenit z nepříznivého prezentování se před ostatními, jako jsou vrstevníci nebo cizinci (Bradford & Petronio, 1998) nebo z přehnané chvály (Miller & Leary, 1992). Stejně jako pocit viny i rozpaky souvisejí s konkrétními mezilidskými událostmi a stejně jako stud je i zde kladen velký důraz na to, aby je ostatní sledovali. Stud je však globálnější a trvalejší emocionální stav než rozpaky, které jsou typicky specifitější a pomíjivější. Vzorec rodičovské přemáhající péče byl také popsán jako vedoucí k pocitům studu, zvláště když se chování rodiče projevilo v přítomnosti ostatních.

Děti přeživších byly často vystavovány neúnosnou zodpovědností, která na ně byla přenášena z rodičovského nátlaku. Často si rodiče přáli, aby jim děti vynahradily vše, o co oni ve válce přišli (Hoffmann, 1982).

3.3 Identita

Margaret Somersová (1994) poskytla teoretický rámec pro zkoumání významu vyprávění pro formování identity. Zpochybňuje názor, že vyprávění je především „vyprávěním historických příběhů“ a tvrdí, že lidé si vytvářejí identity tím, že se zařadí do repertoáru vyprázdněných příběhů; že „zkušenost“ se skládá z vyprávění; že lidé dávají smysl tomu, co se stalo a děje s nimi, tím, že se pokoušejí shromáždit nebo nějakým způsobem integrovat tyto události do jednoho nebo více vyprávění. Dále naznačuje, že vyprávění dostávají sociální význam v procesu identifikace právě díky sociálním sítím a vztahům konektivity. V tomto

ohledu Somers naznačuje, že identita je utvářena vyprávěním událostí a historie, s níž je osoba spojena, poznatky, které se získávají prostřednictvím vztahových interakcí, jimiž jsou vyprávění sdílena jak veřejně, tak v soukromé sféře rodiny. (Jacobs, 2016)

Vyprávění jsou kulturní produkce, které předávají poznatky o podmínkách společenského života, které utvářejí identitu vypravěče i těch, jimž jsou tato vyprávění určena. V případě holokaustu je tedy identita potomků dána „metanarativy“ (kulturními rámci), které obklopují vzpomínku na holocaust ve společnosti a sociálními sítěmi rodinné paměti, jež uchovávají tuto historii mezi přeživšími. Příběhy, které formují potomkově chápání děsivé minulosti, jsou často zprostředkovávány prostřednictvím obrazů a detailů, které jsou svíravé i děsivé. V tomto ohledu dostávají potomci generací často v mladém věku znalosti, které nesou nejtvrdější a nejkřutější realitu války a genocidy, což vytváří jak fascinaci minulostí, tak pocit zdrcujících emocí, jimiž potomek naviguje svou vlastní identitu a osobnost. (Jacobs, 2016).

3.4 Rituál a emocionální přenos

Hluboká citová mlčení, která vyjadřují to, co Dan Bar-On (1995) nazval tzv. „nevýslovným příběhem“, pocity a emoce, které kolovaly v rodinných přeživších, nejvíce ovlivňovaly emocionální přenos traumatu z holokaustu. Také rituální praktiky a rodinné tradice, které u přívších vyvolávaly hluboké pocity a vytvářeli prostor pro emocionální paměť, jenž spojovala přeživší i potomka s traumatickou minulostí.

Ve studiu rituálů a emocí dílo Durkheima (1995) a Clifforda Geertze (1973) rozvádí způsoby, jakými jsou skupinové rituály místem sdílených emocí, které spojují členy skupiny s předky minulost. Rituály jako zdroj soudržnosti a paměti tak představují prostředek, kterým se vytváří a udržuje skupinová identita mezi jedinci se společnou historií a sdílenou kulturou.

Judith Hermannová (1992) se věnuje studií posttraumatické stresové poruchy mezi přeživšími populacemi a popisuje cyklus emočního potlačování a vyjadřování, v němž přeživší váhají mezi vzpomínáním a zapomínáním, což je protichůdný soubor reakcí, jejichž výsledkem je „dialektika traumatu“ v níž se stavy vzteku, nenávisti a zármutku střídají s obdobími otupělosti a citového odtržení. Podle výpovědí dětí přeživších se koloběh vyjadřování vtělil do rituálních výkonů jejich rodičů, kteří díky novým praktikám a tradicím znovu prožívali emoce své traumatické minulosti. Účastníci zejména uvedli, že dodržování svátku Jom Kippur (Den pokání), nejposvátnějšího dne židovského roku, bylo zvláště významné pro vyvolání traumatické paměti a přítomné vyjádření traumatických pocitů v domácnosti pozůstalých.

Žena, které je nyní padesát let, shrnula válečné zážitky své matky z příběhů, které jí vyprávěli jako malému dítěti, a vylíčila, jak byla její matka v sedmnácti letech převezena do Osvětimi, kde přežila díky práci v muniční továrně. Odpůrkyně uvedla, že i když její matka mluvila o svém přežití s hrdostí, v jejích příbězích byl nevyslovený podtext, podtón mlčení, lítosti a viny, který vyplaval na povrch, když si všímala Jom kipuru:

„Když člověk přežije tak strašlivou událost, nemůže nikomu vyčítat, že udělal to, co musel udělat, aby se v Osvětimi uživil. Moje matka trpí vinou přeživších. Protože to má i druhou stránku. Pamatuješ, jak jsem říkal, že je devět sourozenců, včetně mé vlastní matky? Myslím, že to bylo v roce 1941, její matka a otec odjeli do nějakého městečka poblíž Krakova, kde se skrývali. Byla to malá vesnička. Moje matka byla v té době v Krakově a slyšela, že jdou do vesnice zabít všechny Židy. Podařilo se jí dostat k telefonu a zavolala, ale nikdo to nebral. Hned v tu chvíli věděla, že tím to pro její rodiče končí. Pak její strýcové, jejich děti, její malé neteře, se kterými si byla velmi blízká – všichni byli zabiti...“

„Moje matka nás nechtěla vychovávat jako Židy. Byli jsme unitáři. Myslím, že být židem bylo příliš bolestivé. Po těchto slovech [mohu říci, že] dodržovala všechny svátky. Měli jsme Pesach a Yom Kippur byl pro ni velmi smutný. Den předtím se nacpe, aby mohla strávit celý den půstem... Celý den jen ležela v posteli. Se sestrou jsme se bály, protože to bylo jedinkrát v roce, kdy ji přemohly pocity viny a žalu a nemohla jíst, hýbat se, ani s námi mluvit. Bylo tam jen to ticho a její bolest“ (Jacobs, 2016).

3.5 Morální identity a sexuální výměna

Studium sexuální výměny jako strategie přežití žen během holocaustu je poměrně novou oblastí studia, která odhaluje způsob, jakým si potomci populace osvojují nesmlouvavou morální vizi o životních podmínkách žen, které přežily za nacistického režimu. Zřejmě první, kdo se zabýval morálními otázkami spojenými s výměnou ženského sexu za jídlo a nezbytnosti, byla vězeňkyně Gisella Perlová, která jako lékařka v Osvětimi byla svědkem jak zvěrstev v táboře, tak malých, ale účinných aktů agentury, které zvyšovaly šance na přežití vězeňkyň a jejich rodin. Ve svých dojemných a názorných memoárech *I Was a Doctor in Auschwitz* (původně vydaných v roce 1948) otevřeně hovoří o svých problémových reakcích na sexuální obchod, do něhož se vězni zapojili. V následujícím úryvku ze své autobiografie osvětimská

vězenkyně popisuje latrínu (záchody v kadibudce) jako centrum skrytého obchodu uvnitř tábora:

„Latrína také sloužila jako "hnízdečko lásky". Právě tam se muži a ženy – mužští vězni scházeli na kradmý okamžik neradostného sexuálního styku, při němž bylo tělo používáno jako zboží, kterým se platilo za tolik potřebné věci, které byli muži schopni ukrást ze skladišť... Do tábora C se téměř denně utáboří příslušníci mužského pohlaví, aby čistili latríny, stavěli ulice a záplatovali prosakující střechy. Tito muži byli důvěryhodní staří vězni, kteří věděli o životě v táboře všechno, co se vědět dalo, měli konexe v krematoriích a byli mistry v "organizování". Jejich plné kapsy z nich dělaly Dona Juana z tábora C. Své ženy si vybírali mezi nejmladšími, nejhezčími a nejméně vychrtlými vězni a za pár vteřin byla dohoda uzavřena.... Moje pýcha, moje ženská bezúhonnost se bouřila proti samotné myšlence... Ale později, když jsem viděl, že takto vydělané kusy chleba zachránily životy, když jsem potkal mladou dívku s botami, vydělanou za týden prostituce, zachránil ji před hozením do krematoria, začal jsem chápat a odpouštět“ (Young, 1994, s. 112–113).

4 Výzkumné šetření

4.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem této bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem se synové a dcery přeživších vztahují k Holocaustu. Jak se poprvé dozvěděli o zázemí rodin a kdo jim předal první vzpomínky na krutosti, které se odehrávaly během druhé světové války. Dále jsem se zaměřila na spojení mezi traumaty potomků přeživších a jejich rodiči. Jak velký vliv měla jejich zkušenost na různé aspekty jejich života, zejména na utváření vlastní identity či komunikaci mezi dalšími generacemi.

4.2 Vlastní předporozumění zkoumanému tématu

Před zahájením výzkumného šetření, jsem měla jistá očekávání, jak budou rozhovory probíhat. Osobně jsem se domnívala, že průběh nebude opravdu jednoduchý. Vzhledem k citlivému a bolestivému tématu jsem měla obavu ze svých emocí, jenž nebudu moci zvládat. Zároveň jsem byla zvědavá, zda se mé předpoklady budou shodovat či lišit s výsledky výzkumného šetření.

Myslím si, že vyprávění o tak závažné skutečnosti, kterou rodiče líčili svým potomkům, muselo velmi ovlivnit různé oblasti jejich života. Z toho důvodu jsem očekávala, že respondenti budou hovořit o nepříjemných zážitcích a negativních pocitech, které prožívají. Nepředpokládala jsem, že děti přeživších budou tak sdílní o své zkušenosti a nebudou mít problém s žádnou položenou otázkou. Naopak jsem pozitivně vnímala jejich radost z toho, že mám o tuto problematiku zájem. Důležitost toho, aby každý věděl, čím si za války prošli a co už se nesmí nikdy opakovat, jsem pocítovala u každého respondenta.

4.3 Použitá metoda výzkumného šetření

Pro své výzkumné šetření jsem použila metodu interpretativní fenomenologické analýzy (Interpretative phenomenological analysis, dále jen IPA), která je založená na zkušenosti člověka. Snaží se zkoumat význam události nebo procesy, kterými si vytváříme zkušenosti. Těmto procesům se říká fenomény. IPA je vhodnou metodou při kvalitativním výzkumu, když chceme zjistit subjektivní význam zkušenosti od člověka, který nám zkušenost předává. Cílem této metody je zkoumat subjektivní zkušenost jedince. Pro pochopení zkušenosti jiného člověka

je důležitá subjektivní zkušenost výzkumníka. Součástí výzkumu podle metody IPA je pomoci respondentovi k pochopení své zkušenosti. A výzkumník zjišťuje, jak respondent provádí porozumění této zkušenosti. Výzkumná otázka podle metody IPA primárně nevychází z literárních zdrojů, týkajících se daného tématu, ale z vnímání zkušenosti respondentem. IPA při tvorbě dat nejčastěji využívá polostrukturovaný rozhovor, který dává respondentovi volnost při sdílení a výzkumník může pozorovat, co respondent prožívá v reálném čase. (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013)

4.4 Výzkumná otázka

Výzkum byl zaměřen na dlouhodobé dopady traumatu v následku Holocaustu v rodinách přeživších. Jaký vliv na vnímání a prožívání má tato skutečnost u dětí, jejichž rodiče byli vězněni v nacistických koncentračních táborech v letech 1939-1945.

1. Výzkumná otázka

Jak vnímá druhá generace přeživších holocaustu vybrané oblasti svého života, jež byly ovlivněny zkušenostmi jejich rodičů?

4.5 Způsob sběru dat

S každým respondentem jsem vedla zhruba hodinový polostrukturovaný rozhovor. V úvodu jsem respondenty seznámila s cílem mé bakalářské práce a jaký průběh bude společný rozhovor mít. Data jsem získala během šesti návštěv od ledna 2020 do července roku 2021. Setkání probíhala v prostředí, které si sám zvolil respondent. Velmi jsem si uvědomovala důvěrnost a citlivost zvoleného tématu, a tak jsme se snažila míru sdělení nechat na respondentech. Všechny rozhovory jsem po podepsání informovaného souhlasu nahrávala a následně přepsala. Jejich přepisy jsou součástí příloh. Nakonec byly zanalizovány pomocí metody IPA.

4.6 Osnova rozhovoru

Hlavní otázky byly doplněny dle reakcí respondenta a také podle vývoje rozhovoru.

Seznam hlavních otázek:

- 1) Jak jste se poprvé dozvěděl/a o rodinné historii?
Kdo vám předal vzpomínky na Holocaust?
- 2) Jak vnímáte sebe sama jako potomka přeživšího?
- 3) Cítíte nějaké propojení s traumatem rodičů?
- 4) Byli nějaké konkrétní situace, kdy o tom rodič mluvil více?
- 5) Jak často se o zkušenostech mluvilo, jak otevřeně?
- 6) Jak jste vnímal své rodiče, jako přeživší Holocaustu?
- 7) Jak jste si představoval/a bolest, ve které rodiče žili?
- 8) Z čeho jste měl/a největší strach v návaznosti na Holocaust?
(typ strachu, který rodič předal)
- 9) Jak vás to celé ovlivnilo?

4.7 Zdroje validity

Analýzu získaných dat jsem prováděla postupně v několika krocích dle postupu uvedeném v Čermákovi et al., (2013).

V první fázi jsem rozhovory opakovaně četla a poslouchala záznam, abych se mohla lépe vcítit do respondenta a došlo tak k lepšímu porozumění.

Dále jsem si ke každému rozhovoru dělala ručně psané poznámky a zvýrazňovala části, které jsem považovala za silné či zajímavé.

Ve třetí fázi jsem se zaměřila primárně na své poznámky a snažila se nalézt témata, která se pokusí zachytit zkušenost respondenta. V této fázi jsem témata také pojmenovávala tak, aby byla, co nejlépe vyjádřena jejich emoce. Výsledkem byly významová témata respondenta.

V závěrečné fázi jsem se snažila nalézt propojení mezi tématy z jednotlivých rozhovorů.

4.8 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek čítal tři muže a jednu ženu. Věkové rozpětí respondentů se pohybovalo od 70 do 90 let. Všichni z účastníků jsou dětmi osob židovského původu, kteří přežili věznění v nacistických koncentračních táborech za druhé světové války. Zkoumané osoby žijí na území České republiky.

4.9 Místo výzkumného šetření

Výběr místa pro uskutečnění výzkumného šetření byl realizován tak, aby vyhovoval přáním respondentů. Třikrát byl rozhovor proveden v židovské obci v Brně, kde probíhají programy pro pamětníky. Poslední setkání proběhlo ve firmě, kterou respondent vlastní.

4.10 Etické aspekty

Respondenti byli seznámeni s cílem mé bakalářské práce, s průběhem rozhovoru a s tím, že jsou rozhovory nahrávány. Také byli informováni, že šetření je dobrovolné a kdykoli mohou rozhovor ukončit. Respondenti svůj souhlas poskytnutím rozhovoru a následným zpracováním dat potvrdili podepsáním informovaného souhlasu. Podepsané informované souhlasy z důvodu zachování anonymity nejsou součástí práce. Pro úplné zachování anonymity účastníku výzkumu byla některá osobní data pozměněna.

Rozhovory byly v průběhu šetření nahrávány. Audionahrávka poté sloužila jako podklad pro přepis rozhovorů a následnou analýzu získaných dat. Rozhovory jsou v prepisech zbaveny přebytečného slovního balastu. Obsah rozhovorů a charakteristické vyjadřování respondentů zůstalo nepozměněno.

4.11 Charakteristika respondentů

Respondent A

Muž, 90 let, otec-Žid, kterého v roce 1942 transportovali do koncentračního tábora Terezín.

Matka-křesťanka, nucené pracovní nasazení

Respondent B

Muž, 70 let, otec i matka-Židé, oba přežili koncentrační tábor Terezín

Respondent C

Muž, 90 let, otec-Žid, zavražděn v polském táboře Sosnowiec, matka-římská katolička

Respondent D

žena, 71 let, otec i matka-Židé, oba přežili koncentrační tábor v Terezíně

5 Výsledky výzkumného šetření

V této kapitole jsou shrnuty výsledky analýzy všech čtyř rozhovorů, které se týkaly dlouhodobých dopadů prožívání odchodu otce u dcer a jeho vlivu na jejich partnerské vztahy. Rozhovory byly zanalyzovány pomocí metody IPA. Každý rozhovor a z něj vyplynulá témata jsou popsána zvlášť. Vyplynulá společná témata jsou stručně shrnuta na konci kapitoly.

Každé respondentce bylo přiřazeno písmeno od A do E. U každého jejich vyplynulého tématu je jejich popis doložen přímou citací z rozhovoru, označenou číslem stránky a řádku. Vzhledem k omezení rozsahu bakalářské práce nejsou zmíněna všechna témata, ale jen ta, která se vztahovala k výzkumným otázkám. Zbylá témata jsou obsažena v diskuzi. Doslovné přepisy rozhovorů jsou přiloženy v přílohách.

5.1 Analýza jednotlivých rozhovorů

Témata vyplývající z rozhovoru A

Téma A1: Osudy rodiny, když přišla válka

Respondent vzpomíná na své krásné dětství před válkou, kdy v létě jezdili s rodiči do Jugoslávie, s tatínkem vedli dlouhé rozhovory a velmi barvitě mi také popisuje, jak se jeho rodiče seznámili. Nikdo z nich však netušil, co jejich rodinu brzy čeká. V roce 1942 mu odešel otec do koncentračního tábora Terezín, později byl deportován do Osvětimi. O rok později se jeho maminka bála, že jako židovské dítě půjde do lágru. Na jeho ochranu byl respondent odvezen do jiného města, kde byl ukrývaným dítětem s duševní poruchou, aby nemusel navštěvovat školu.

„To krásné trvalo do roku 1938-1939, takže to jsem chodil do první třídy.” (RA 2.56)

„Otec šel 8. dubna 1942 do Terezína, měl číslo AI896 vytetované. Někdy koncem 1942 myslím, byla matka v zařízení Totaleinsatz “ (RA 4.94-95)

„No a někdy na podzim 1943 se začalo po Brně vykládat, že ti židovští míšenci, ne ženy a muži, co nebyli Židi, ale děti, co s Židem byly, že půjdou do nějakých lágrů a tak podobně. No tak matka mě zpakovala někdy začátkem října a vodtáhla mě do Strašku a tam jsem byl ukryvané dítě. Já jsem tam žil pod jiným jménem, ale už nevím, jakým jménem. Ta rodina říkala, že jsem jejich synovec. Do školy jsem nechodil, protože říkali, že mám nějakou duševní nemoc nebo co sehráli, ale ten učitel věděl, že tam jsem schovaný.” (RA 4.96–101)

Téma A2: Otec chtěl zachránit svoji rodinu, vnímám ho jako hrdinu

Respondent mluví o tom, jak senzačního otce měl. V jeho očích je vnímán jako hrdina. Z jeho tónu hlasu a výrazu ve tváři vidím, že s otcem měli velmi silné pouto. Na druhou stranu je cítit velké zklamání z dobrovolného rozhodnutí jeho otce odejít do protektorátu. Pro ochranu své rodiny se jeho tatínek rozhodl pro rozluku s matkou, aby je ochránil před koncentračním táborem. Jeho maminka s tím nesouhlasila a pak si vyčítala celý život, že na zrušení manželského svazku přistoupila. Respondent líčí svoji maminku jako silnou ženu, která to neměla v životě vůbec jednoduché.

„Můj otec byl senzační chlap. Byl výborný fotbalista, chodil na fotbal se mnou. Je pro mě hrdina, ale trochu mu vyčítám, že nás tady nechal a přitom nemusel. Nevím proč se dobrovolně přihlásil do protektorátu...jestli to bylo kvůli té blízkosti. Měl mě úžasně rád a já jeho taky.” (RA 5.116 -119)

„Maminka to neměla jednoduché. Trápila se, protože otec nás chtěl před koncentrákem ochránit, tak se rozhodl pro rozluku s matkou. Bylo to jen “jako”, ale matka s tím nesouhlasila a já vím, že si to pak vyčítala celý život. Dávala si za vinu, žena tohle neměla nikdy přistoupit.” (RA 5.119-122)

„Tak si to představte, co musela matka prožívat za utrpení. Manžela měla v koncentračním táboře, syn se ukryval v jiné rodině a ona nevěděla, jestli nás vůbec ještě uvidí. Ale byla to silná žena, to ano.” (RA 5.123-125)

Téma A3: Nejčastěji vzpomínáme o svátcích

Komunikace mezi respondentem a jeho matkou o zkušenosti, kterou jeho rodina zažila, nebyla tak otevřená. Více se o tématu hovořilo při svátcích nebo na mezinárodní den památky obětí holocaustu. Podle slov respondenta maminka moc nechtěla vzpomínat, jelikož vzpomínky jí ubližovaly. Sám respondent svou matku chápal a nepřišlo mu vhodné, aby oživoval bolest, kterou prožívala při vyprávění o tatínkovi. Na otázku, jak se cítil, když maminka o zkušenostech mluvit nechtěla, odpověděl velice stručně.

„No, o tom, že otec zemřel v koncentráku jsem věděl, to mi matka řekla.” (RA 5.128)

„Když jsme pak zjistili, že zemřel, často jsme spolu s maminkou vyhlíželi z okna, jestli ho náhodou neuvidíme. Ale moc často jsme o tom nemluvili. Matka moc nechtěla, ubližovaly jí ty vzpomínky.” (RA 5. 130-132)

„Doma se o tom hovořilo více, když bylo nějaké výročí. Např. když by měl tatínek narozeniny, svátek nebo na mezinárodní den památky obětí holocaustu. To jsme třeba společně zavzpomínali.” (RA 5.133-135)

„Sám vlastně ani nevím. Chápal jsme jí, muselo to být pro ni velmi těžké. A nepřišlo mi vhodné se jí na to ptát, když o tom sama mluvit nechtěla. “ (RA 5.137-138)

Téma A5: Předávání zkušeností další generaci

Respondent má jednu dceru, se kterou o rodinné historii moc nemluví. Ani se svými vnučkami téma holocaust není běžné. Respondent vysvětluje, že mluvit se svými blízkými o tom, co se jeho tatínkovi stalo je pro něj stále bolestivé. O respondentovi natočili film, ve kterém vypráví svůj příběh, a tak sám bude radši, když ho dcera s vnučkami uvidí právě v televizi, kde se veškeré podrobnosti dozví.

„No, dceři jsem něco říkal a i vnučkám. Pro ty vnučky jsem vždycky chtěl napsat knihu, protože to je na knihu celý můj život.” (RA 5.140-141)

„Ani ne. Vnučky, jedna trochu, ale většinou ne. A já jsem o tom ani moc nemluvil.”
(RA 6.144)

„...ted' mám živou paměť, nafilmovali mě, kde vykládám všechny ty historky..no a pečovatelka to bude předělávat, aby to dcera a vnučky si mohli pustit. Takže budu radši, když to dcera a vnučky uvidí na televizi. Víte, je něco jiného, když to vyprávím vám nebo své rodině. Je to pak pro mě mnohem více citlivé a úplně nechci, aby vnučky viděli, jak moc mě to pořád bolí. Možná je to také kvůli tomu, že jsem o tom ani s mojí matkou nemluvil. Nevím.” (RA 6.147-152)

Témata vyplývající z rozhovoru B

Téma B1: Schopnost mluvit otevřeně a bez citového zaujetí

Respondent hned v úvodu rozhovoru dává najevo, že téma holocaust není pro něj citlivým tématem, a tak je otevřený ke všem otázkám. Poprvé se o rodinné historii dozvídá před nástupem na základní školu. Spíše, než rodiče si informace vyhledával sám v knihách nebo z doslechu, když se rodiče bavili o ztracených příbuzných, kteří zůstali v koncentračních táborech.

„Já nemám problém s žádnou vaší otázkou. Ptejte se, na co chcete, mě takové téma nedokáže absolutně rozhodit.” (RB 1.8)

„Ještě jsem nechodil ani do školy, když jsem se o něčem takovém dozvěděl. Ale přesně vám neřeknu kdy, mám takové mlhavé vzpomínky. Nejspíš z toho, že se rodiče bavili o tom, že někteří lidé nemohli najít své příbuzné. Doma jsme měli nějaké knížky, byly tam fotky hromady lidských těl na sobě. Tak asi od té doby jsem tak trochu věděl, že nějaký koncentrační tábor byl.”

(RB 1.19-23)

Téma B2: Netrpím žádným syndromem dítěte přeživšího

Respondent tvrdí, že netrpí žádným syndromem dítěte přeživšího a nezanechalo to na něm žádnou psychickou újmu. Díky své povaze netruchlí nad minulostí, ale soustředí se na

svou přítomnost a budoucnost. Nejdůležitější pro něj je, aby se člověk choval a jednal tak, aby se minulost už nikdy neopakovala. Často používá slovní spojení: “Už nikdy jako ovce”.

„Netrpím absolutně žádným syndromem dítěte přeživšího.“ (RB 2.34)

„Nemám z toho žádnou újmu.“ (RB 2.35)

„Abyste si nemyslela, že toto téma беру na lehkou váhu, to ne. Jen mám prostě jinou povahu a nenechám si minulostí ovlivňovat svou přítomnost a budoucnost. Člověk proto musí jednat a chovat se tak, aby se ta minulost už neopakovala. Tím, že nad tím budu truchlit nebo se nechat ovlivňovat tím, co se stalo rodině, nikomu nepomůže.“ (RB 2.43-47)

Téma B3: Všichni musí vědět, co se stalo

Pro respondenta jsou důležitá slova jeho otce, který mu neustále opakoval – nikdy jako ovce. Společně o tom mluví i se svými dětmi, aby věděly, co se už nikdy nesmí opakovat. Respondent se nikdy nevnímal jinak než ostatní děti.

„No, já mám v sobě zakódováno, že se to už nesmí nikdy opakovat. Vím, že mám od tatínka – nikdy jako ovce. To taky vědí moje děti. Mluvíme o tom společně, aby věděly, co se stalo a co už se nikdy nesmí stát. Nepřijdu si nijak zvlášť výjimečný a ani jsem to tak nikdy nevnímal například z okolí, že by mě brali jinak.“ (RB 2. 49-52)

Téma B4: Způsoby komunikace/nekommunikace rodičů o své zkušenosti

Hned v úvodu rozhovoru mi respondent sdělil, že se jeho rodiče seznámili v koncentračním táboře Terezín. Díky jeho tatínkovi, který měl zvláštní postavení se oba dva i s otcovou babičkou a dědou vrátili domů. Doma se o tom, čím si rodina prošla moc nemluvalo. Výjimečně o svátcích. Maminka v pozdějším věku na své příbuzné vzpomínala čím dál častěji, ale jeho otec se snažil buď téma změnit nebo z vyprávění udělat veselou historku, což se matce nelíbilo. Respondent se sám od sebe svých rodičů na vzpomínky ohledně holocaustu neptal, neboť nechtěl v nich vyvolat bolestivé vzpomínky.

„Komunikace – no nebylo to moc frekventované téma a já jsem...nemyslel jsem si, že by to mělo být něco, co bych jim měl zrovna já připomínat. Proto jak už jsem vám říkal, radši jsem si ty věci vyhledával sám.” (RB 4.98-100)

„Moc často se o tom v rodině nemluvalo. Určitě ne za běžného dne. Když už na to přišla řeč, tak spíše o svátcích. Zvlášť moje máma o tom chtěla mluvit častěji, čím byla starší, tak hodně vzpomínala na své předky. Máma do toho dávala velké emoce. Tátu to trápilo a nechtěl oživovat negativní vzpomínky, tak se většinou snažil téma změnit.” (RB 3.54-57)

„...když už se téma ohledně Holocaustu otevřelo, tak táta to podával spíš jako veselé historky z natáčení. Jako kdyby byl herec v nějakém filmu, a ne v realitě. Máma byla háklivá, když to táta zlehčoval a dělal si srandu. Takže já jsem si pak sám hledal informace o tom, jak to doopravdy bylo a nebylo, než aby mi to říkali rodiče.” (RB 3. 71-75)

„Když rodiče máte rád, tak se jich nechcete ptát na tak bolestivé vzpomínky, a tak jsem si informace vyhledával radši sám. Jediné, co mi táta neustále opakoval dokola bylo, že už nikdy nesmíme být jako stádo ovcí, že to je ta největší podstata.” (RB 4.79-81)

Téma B5: Traumata na pozadí rodiny

Respondent nejvíce vnímal bolest u své maminky, která se celý život trápila obrovskou vinou. Velmi si vyčítala, že mohla zachránit svoji maminku. Takovou vinu si nesla celý život. Čím byla starší, tím se u ní trauma a výčitky toho, že ona přežila a maminka ne stupňovaly.

„No...jak. Jako určitě jsem to vnímal, hlavně u mojí mámy, ta se tím trápila celý život.

Moje máma měla největší trauma z toho, že měla pocit, že mohla zachránit svoji maminku a čím byla starší, tím to bylo horší a horší. Vyčítala si, že když to přece přežila ona, tak měla udělat něco pro tu svoji mámu. Takovou vinu si nesla celý život. Kolikrát nám dávala najevo, že tam měla radši zemřít ona než se pak trápit celý život.” (4.84-88)

Témata vyplývající z rozhovoru C

Téma C1: Rodina musí vědět, jak zlá doba to byla

Komunikace mezi respondentem a jeho příbuznými na téma holocaust bylo a je velice časté. Je na něm vidět radost ze zájmu dcer, syna a vnuka, kteří jsou zvědaví a zajímá je i sebemenší detail. Chce, aby jeho rodina pochopila, jak zlá doba to byla. Říká, že při každé debatě naráželi na osudy Židů v koncentračních táborech. Dodnes vzpomíná a vypráví své příběhy spojené s krutostí zločinů v historii lidstva.

„Všichni si korespondenci půjčovali, přečetli, a dokonce snacha říkala, že už to ddál nemůže číst, že to se nedá. Oni se na to dívají prostě úplně jinýma očima než já, který jsem to zažil přímo. Tu zkušenost jim nikdy nepředám tak, jako jsem ji vnímal a vlastně vnímám do teď já, ale snažím se, aby pochopili, jak krutá doba to pro nás byla. Je fajn, že o to mají zájem, dcery, vnuk atd. Jsem za to moc rád.” (RC 2.52-3.56)

„Oni jsou strašně zvědaví, ptají se i na detaily.” (RC 3.58)

„O tom se u nás mluvilo pořád. A mimo to u nás doma je obraz matky a obraz otce čili to mají v obýváku. Na to se naráželo při každé debatě. Vlastně dodnes se o tom bavíme stále. Vzpomínáme... (RC 3.62-64)

Téma C2: Pocity hrdosti a smutku při vyprávění své zkušenosti

Respondent svůj prožitek předával svým dětem přesně tak, jako patnáctiletý kluk, který vyhlížel a doufal, že jednoho dne se táta vlakem vrátí zpátky. Svou zkušenost předává velmi otevřeně a rád zodpoví veškeré otázky. Jen ze začátku byly pro něj nejtěžší otázky, jež se týkaly úmrtí jeho otce. Při vyprávění o tatínkovi se v respondentovi střídaly pocity hrdosti a zároveň smutku.

„Nebylo to pro mě vůbec těžké. Já jsem to bral, že jsem to já prožil takhle čili ten prožitek jim předávám tak, jak jsem to já prožil. Jako patnáctiletý, když jsem stál u každého vlaku a díval jsem se, jestli otec náhodou nepřijede. Ale to v patnácti letech tak berete. Jak jezdili v roce 1945 ty transporty, které se vracely z těch koncentráků.” (RC 3.73-76)

„Byl jsem otevřený ke všem otázkám. Co se zeptali, to jsem jim řekl.“ (RC 3.66)

„Už musel nosit hvězdu a hned ho poslali do Osvětimi, tam zemřel ubit lopatou. Tak to bylo možná ze začátku jediné o čem jsem se bál mluvit. Nebo né, že bych se bál, ale víte co...táta byl pro mě vzor. Těžko se mi říkalo, jak tatínek zemřel, tak hrozně, nepředstavitelně.“ (RC 3.68-71)

Téma C3: Vnímání otce jako hrdinu

Od první chvíle, kdy začal náš společný rozhovor s respondentem, jsem zaznamenala, jakým vzorem pro něj byl jeho tatínek. V úvodu našeho setkání mi respondent přinesl staré fotografie, kde byl právě s tatínkem. V jeho očích to byl bojovník, kterého si nejvíce cení za jeho rovnost a odvalu. Také obdivuje svou matku, která to neměla s klukem, co prochází pubertou vůbec jednoduché.

„To se ani nedá říct. Pro mě byl otec a já si nejvíc u něho cením té síly a rovnosti, že prostě šel do toho jako bojovník. Když to vezmu zpátky, tak jako mladej kluk to nepochopíte, ale když to probíráte zpětně...to je strašný“ (RC 4.80-82)

„Obdivuju svoji matku. Mě jako patnáctiletého hajzlíka, s kterým třískala puberta, věčně jsem nebyl doma a neučil jsem se.“ (4.84-85)

Témata vyplývající z rozhovoru D

Téma D1: Odvaha vzpomenout

Když jsem se s respondentkou viděla poprvé, omluvila se mi, že téma je pro ni velmi bolestivé a citlivé, tudíž mi rozhovor nedokáže poskytnout. Po měsíci mě kontaktovala s tím, že bychom rozhovor mohly zkusit. Respondentka se mi svěřila se svou nervozitou týkající se našeho setkání. Byl to její první rozhovor, na který přistoupila.

„Musím říci, že toto téma je stále pro mě velmi citlivé a doufám, že vám odpovím na všechny vaše otázky. Jste první, komu jsem kývla na rozhovor.” (RD 1.8-9)

Téma D2: Vnímání sebe sama jako přeživšího Holocaustu

Respondentka citlivě vypráví, jaká tíha jí doprovází celý život. Nikdy se nedokázala smířit s tím, jaké utrpení potkalo její rodiče. Jako malá si nedokázala představit, co vše se v koncentračních táborech dělo. Až kolem deseti let si začala vyhledávat knihy s touto tematikou. Tehdy si uvědomila, jaké hrůzné a nepředstavitelné věci se tam odehrávaly. Od té doby mívala živé a děsivé sny o tom, že je v koncentračním táboře.

„Žiji s tím celý život, mám to prostě v sobě. Beru to jako obrovskou tíhu, zátěž..něco, co mi ovlivnilo celý můj život.” (RD 2.22-23)

„Nedokážu se smířit s tím, jak museli trpět.” (RD 2.25)

„Jako menší jsem dlouho nechápala, co se tam v koncentračních táborech dělo, takže se mi v hlavě tvořily různé příběhy. Později jsem začala číst knihy s touto tematikou a viděla jsem i pár filmů. Tehdy jsem si uvědomila ty nejhorší hrůzy, co museli zažívat, a tak moje představy byly velmi živé. Mívala jsem dlouhé období živé, děsivé sny, že jsem v koncentračním táboře taky. “

(RD 3.64-68)

Téma D3: Přenos traumatu na další generaci

Respondentka nejvíce vnímala bolest své maminky, která přišla o všechny své příbuzné. Tím, že byli pouze tříčlenná rodina, měli pouze jen sami sebe. Respondentka musela v dětství velmi přísně dodržovat časy příchodu domů, jelikož o ní měla maminka velký strach. Jako malá nechápala proč, ale poté, co se jí narodila první dcera, pochopila.

„Byli jsme pouze tříčlenná rodina, která neměla žádné příbuzné, takže jsme měli jen sebe. Tím jsme měli o sebe větší strach. Když jsme přišla jako už větší holka domů později, než

jsem slíbila, tak mě tatínek důrazně domlouval, ať to příště nedělám, že má maminka hrozný strach. Pro mě to samozřejmě bylo ze začátku nepochopitelné, kord v pubertě.” (RD 3.47-50)

„Až když se mi narodila dcera, tak jsem pochopila. Tím, že se u nás musel striktně dodržovat čas příchodu, byla tak ovlivněná i výchova mých dcer.” (RD 3.52-54)

„Tím, čím si moje rodina prošla mě ovlivnilo velmi silně. Nejvíce jsem to vnímala, když se narodily mé dcery. Vlastně ten strach, co se může stát jsem přenesla na ně a také na vnuky.” (RD 4.73-75)

„Když přišly o chvíli déle, než jsme se domluvily...nedovedete si představit, jaké nejhorší myšlenky mi běžely hlavou.” (RD 4.76-78)

Téma D4: Vyvolávání negativních vzpomínek na hrůzy koncentračního tábora

Některé situace či věci vnímala respondentka jinak než ostatní. Například filmy nebo obrázky v ní vyvolávaly negativní vzpomínky na hrůzy, které se děly v koncentračních táborech. Hovoří o jejím nejhorším období ve škole, kde se vyprávěly černé vtipy. Respondentka si je brala velmi osobně, jako by se týkaly její osoby.

„Některé věci – filmy, slovní poznámky nebo obrázky mi hned připomenou hrůzy, které mi byly líčeny, co si moje rodina musela prožít. “ (RD 2.23-25)

„Nejhorší pro mě bylo jedno období ve škole, kdy se vyprávěly černé vtipy, samozřejmě spousta z nich byla mířena na téma koncentračních táborů. Vždy jsem tyto vtipy vnímala odlišně od ostatních, nechápala jsem, co jim na tom přijde vtipného. Mě to zraňovalo, brala jsem si to velmi osobně. Jako by se smáli mě.” (RD 2.25-30)

5.1.1 Společná témata

Výsledky výzkumného šetření ukázaly několik odlišných témat. Některá témata jsou u respondentů společná a některá jsou diametrálně odlišná.

Respondenti A a C měli v dětství velice vřelý vztah se svým otcem. Za války je vnímali především jako hrdiny či bojovníky a dodnes je ostatním prezentují jako svůj vzor. Zároveň obdivují své matky za to, jak se samy dokázaly postarat o rodinu, když jejich muži byli vězněni v nacistických koncentračních táborech za druhé světové války.

U respondentů A a B se objevuje téma, které se týká společné komunikace přeživších se svými dětmi o svých zkušenostech. Většinou se od rodiče/rodičů dozvěděli jen málo informací o tom, co se dělo. U obou respondentů se často doma nemluvílo o holocaustu, jelikož vzpomínky v rodičích vyvolávaly smutek. O tématu se v rodině hovořilo více na mezinárodní den památky obětí holocaustu nebo o svátcích.

U respondentů B a C je společným tématem předávání zkušeností své rodině. Pro oba je důležité, aby ostatní věděli, jak zlá doba to byla a nic podobného se nesmí nikdy opakovat. Zejména respondent B několikrát důrazně zmiňuje „už nikdy jako ovce“. Otevřeně zodpovídají všechny otázky, na které se jich příbuzní ptají.

Bolest své maminky nejvíce pociťují respondenti B a D. Respondent B popisuje vnímání bolesti své matky, která se celý život trápila obrovskou vinou. Nedokázala zachránit svou matku z koncentračního tábora. Respondentka D také popisuje bolest své maminky, která za války přišla o všechny své příbuzné.

Diskuze

Cílem mého výzkumného šetření bylo zjišťovat, jaké dlouhodobé dopady traumatu přeživších holocaustu mají vliv na další generace v jejich rodinách. K získání dat v kvalitativní výzkumné části, jsem zvolila metodu semistrukturovaných rozhovorů, z důvodů možnosti dotázaní se v průběhu rozhovoru.

Uskutečnění rozhovorů nebylo ze začátku vůbec snadné, jelikož sehnat požadovaný vzorek respondentů, kteří byli ochotni o daném tématu otevřeně hovořit nebylo mnoho. Kontaktovala jsem nespočet institucí spolupracujících s pamětníky z židovských rodin, ale vzhledem k citlivosti tématu, jsem byla ve většině případů odmítnuta. Nakonec se mi podařilo kontaktovat židovskou obec v Brně, kde se následně tři rozhovory uskutečnily.

Z výsledků výzkumného šetření s druhou generací přeživších vyplunulo, že jejich zkušenost má vliv na celkovou kvalitu jejich života, zejména na vztah s jejich dětmi. Důležité je, v jakém prostředí respondent vyrůstal a jestli koncentrační tábor prožil otec či matka. Většinou to byla právě matka, která o zkušenostech, které zažila nechtěla mluvit. Vzpomínky také doprovázely pocity viny a výčitky. Roli také hrála otevřenost komunikace ve sdělování zážitků z války. Dva z respondentů popisovali, jak velice vřelý vztah měli se svým otcem, kterého oba vnímali jako hrdinu. Zároveň jsem pozorovala obrovský smutek, když právě o svém tatínkovi mluvili. Respondent A vypráví, že jeho vzájemná komunikace s matkou o zkušenostech z války nebyla tak otevřená. Důvodem je ochrana matky před negativními vzpomínkami, které jí ubližovaly. Spíše sám respondent předával a popisoval ostatním, co si prožila jeho rodina. Respondent C v rámci tohoto tématu vyjadřuje předávání vzpomínek jako něco, o čem se mluvilo pořád. Při každé debatě se připomínala památka na ty, kteří zažili věznění v nacistických koncentračních táborech. Důležitost předávání toho, aby každý věděl, čím si rodina za války prošla a co už se nesmí nikdy opakovat, jsem pocítovala ve značné míře u každého respondenta.

Respondentka D zmiňuje svou tíhu, která jí doprovází celý život. Konkrétně podotýká neuvěřitelný strach o své blízké, které jí byl předán svými rodiči. Tento typ obavy jí ovlivnil výchovu svých dcer a také vnuků. Bála se, jaké hrůzy se můžou stát, a tak se vždy museli striktně dodržovat domluvené časy příchodu. Její obavy se tedy shodují s pohledem, který popisuje například (Freyberg et al., 1990). Ti tvrdí, že pozůstalí rodiče jsou přehnaně

ochranářští a mají vysoce očekávající tužby svých dětí a jsou zatíženi traumatickými vzpomínkami, které se přenášejí na další generaci.

Dalším výsledkem, který z šetření vyplynul je vnímání traumatu na pozadí rodiny. Respondenti B a D líčí bolest svých matek, která je doprovázela celý život. Výčitky a trauma z toho, že oni se z koncentračního tábora vrátili, ale jejich nejbližší bohužel ne. Vardi (1990) to popisuje jako pocit viny za smrt jejich blízkých.

Výsledky výzkumného šetření korelují s teoretickým podkladem bakalářské práce, pouze na jednu výjimku. Ani jeden z respondentů své rodiče nevnímal jako oběti či slabochy. Spíše je ve svých očích viděli jako hrdiny.

Mnou zvolený vzorek byly děti osoby židovského původu, které zažily věznění v nacistických koncentračních táborech za druhé světové války. Vzhledem k omezenosti rozsahu bakalářské práce byly zmíněny jen ty výsledky výzkumného šetření, které se týkaly výzkumných otázek.

Zjištěné poznatky, jež vyplynuly z výzkumného šetření by mohly být přínosné také při pomoci jiným skupinám lidí, kteří se musejí vypořádat s podobnými zážitky, stejně tak, jako u respondentů této bakalářské práce. Například traumatické zážitky spojené s aktuální situací na Ukrajině můžou mít velmi podobné dopady na prožívání, jako u přeživších Holocaustu.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá tím, jakým způsobem se synové a dcery přeživších vztahují k holocaustu a jak prožívají zkušenost svých rodičů, která nutně musela ovlivnit vybrané oblasti jejich života. V práci stanovená výzkumná otázka si klade za cíl vnímání a prožívání druhé generace přeživších holocaustu na vybrané oblasti života, jež byly ovlivněny zkušeností jejich rodičů, kteří byli vězněni za druhé světové války.

Teoretická část, která byla podkladem pro výzkumné šetření, se nejprve věnovala definicí pojmu holocaust. Pozornost byla dále věnována traumatizujícím dopadům, šesti kritériím pro stanovení diagnózy posttraumatické stresové poruchy a její přenosy na další generace včetně vybraných teorií. Další část se soustředí na ozvěny traumatu, které se mohou projevat v oblasti komunikace, v emocionálních prožitcích studu a zmaru či pocitem viny.

Praktická část popisuje uskutečnění a výsledky výzkumného šetření. Pro uskutečnění výzkumu byla použita interpretativní fenomenologická analýza, s níž jsem provedla 4 polostrukturované rozhovory s druhou generací přeživších holocaustu. Následně byla vybraná společná témata, která vyplynula z daných rozhovorů.

Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že zážitky holocaustu značně ovlivňují nejen přeživší, ale i druhou generaci. U nich se nejčastěji objevovala důležitost předávání vzpomínek svým dětem, aby si uvědomovaly, co se už nikdy nesmí opakovat. Nicméně komunikace se svými rodiči o zážitcích byly méně časté, jelikož vnímali citlivost tématu a nechtěli oživovat negativní vzpomínky. Jedna z respondentek zmiňovala svou tíhu a strach o své blízké. Tento typ obavy ji ovlivnil výchovu svých dcer, ale i vnuků. V tématu vnímání rodičů se ukazoval velký obdiv za to, čím si prošli. Dalším důležitým poznatkem, které výzkumné šetření přineslo je, že matky, které vězněni za druhé světové války přežily, pociťovaly obrovskou vinu. Problematika holocaustu je v dnešní době stále aktuální a jak vyplývá ze zjištěných výsledků, díky mezigeneračnímu přenosu bude přítomna i za několik let.

Seznam literatury

Albeck, J. H. (1994). Intergenerational consequences of trauma: Reframing traps in treatment theory: A second generation perspective. *Handbook of post-traumatic therapy*, 106-125.

Andersen, P. A., & Guerrero, L. K. (1998). Principles of communication and emotion in social interaction. In P. A. Andersen & L. K. Guerrero (Eds.), *Handbook of communication and emotion: Research, theory, applications, and contexts* (pp. 49–96). Academic Press.

Association, A. P. (2013). *Desk Reference of the Diagnostic Criteria from DSM-5*. American Psychiatric Publishing.

Barranowsky, A. B., Young, M., Johnson-Douglas, S., Williams-Keeler, L., & McCarrey, M. (1998). PTSD transmission: A review of secondary traumatization in Holocaust survivor families. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 39(4), 247-256. <https://doi.org/10.1037/h0086816>

Bar-on, D. (1996). Attempting to overcome the intergenerational transmission of trauma: Dialogue between descendants of victims and of perpetrators. In R. J. Apfel & B. Simon (Eds.), *Minefields in their hearts: The mental health of children in war and communal violence* (pp. 165–188). Yale University Press.

Bar-On. (1995). *Fear and hope: three generations of the Holocaust / Dan Bar-On*. Harvard University Press.

Baumeister, R. F., Stillwell, A. M., & Heatherton, T. F. (1995a). Interpersonal aspects of guilt: Evidence from narrative studies. In J. P. Tangney & K. W. Fischer (Eds.), *Self-conscious emotions: The psychology of shame, guilt, embarrassment, and pride* (pp. 255–273). Guilford Press.

Baumeister, R. F., Reis, H. T., & Delespaul, P. A. E. G. (1995b). Subjective and Experiential Correlates of Guilt in Daily Life. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(12), 1256-1268. <https://doi.org/10.1177/01461672952112002>

Baumeister, R. F., Stillwell, A. M., & Heatherton, T. F. (1994). Guilt: An interpersonal approach. *Psychological Bulletin*, 115(2), 243-267. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.115.2.243>

Berger, D. M. (1977). The Survivor Syndrome: A Problem of Nosology and Treatment. *American Journal of Psychotherapy*, 31 (2), 238-251.
<https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.1977.31.2.238>

Bojují s traumatem přeživších holocaust, Zatím fifty-fifty, Paměť národa, (n.d.). Paměť národa. <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/bojuji-s-traumatem-prezivsich-holocaustu-zatim-je-fifty-fifty>

Bradford, L., & Petronio, S. (1996). Strategic embarrassment: The culprit of emotion. In *Handbook of communication and emotion* (pp. 99-121). Academic Press.
Chodoff, P. (1997). The Holocaust and Its Effects on Survivors: An Overview. *Political Psychology*, 18(1), 147-157. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00050>

Danieli, Y. (Ed.). (1998). *International Handbook of Multigenerational Legacies of Trauma*. Springer US.

Durkheim, É. (1995). *The elementary forms of religious life*. Free Press.

Edelheit, A. J. (1994). *History of the Holocaust: A handbook and dictionary*. Westview Press.

Fabry, J. (1994). *Guideposts to Meaning: Discovering What Really Matters*. New Harbinger Publications.

Finkelstein, L. E., & Levy, B. R. (2006). *Disclosure of Holocaust experiences: Reasons*, 140. <https://doi.org/10.1521/jscp.2006.25.1.117>

Frankl, V. E. *A přesto říci životu ano*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. 127 s.

Freyberg, J. T. (1980). Difficulties in separation-individuation as experienced by offspring of Nazi Holocaust survivors. *American Journal of Orthopsychiatry*, 50(1), 87-95.
<https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1980.tb03265.x>

Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures: Selected essays*. Basic Books.

Goldwasser, N. (1986). Effects of the Holocaust on survivors and their families. *Crisis Intervention with children and families*, 227-242.

- Gordon, A. C. (1990). Self-disclosure in Holocaust survivors. In *Self-Disclosure in the Therapeutic Relationship* (pp. 227-245). Springer, Boston, MA.
- Herman, J. L. (1992). Complex PTSD: A syndrome in survivors of prolonged and repeated trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 5 (3), 377-391. <https://doi.org/10.1002/jts.2490050305>
- Hoffman, M. L. (1982). Affect and moral development. *New Directions for Child Development*, 16, 83–103. <https://doi.org/10.1002/cd.23219821605>
- Jacobs, J. (2016). *Holocaust Across Generations: Trauma and Its Inheritance among Descendants of Survivors*. New York University Press.
- Kellerman, N. P. F. (2001a). Transmission of Holocaust Trauma – An Integrative View. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 64(3), 256-267. <https://doi.org/10.1521/psyc.64.3.256.18464>
- Kellerman, N. P. F. (2001b). Psychopathology in children of Holocaust survivors: A review of the research literature. *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 38(1), 36–46.
- Kestenberg J. (1974). Kinder bon Überlebenden der Naziverfolgungen. Psychoanalytische Beiträge [Children of survivors from Nazi persecution. Psychoanalytic contributions]. *Psyche*, 28(3), 249–265.
- Kestenberg, J. S. (1972). Psychoanalytic contributions to the problem of children of survivors from Nazi persecution. *Israel Annals of Psychiatry & Related Disciplines*, 10(4), 311–325.
- Lurie-Beck, J.K. (2007). The differential impact of holocaust trauma across three generations.
- Major. (n.d.). The impact of the Holocaust on the Second Generation: Norwegian Jewish Holocaust Survivors and Their Children. *Journal of Traumatic Stress*, 9(3), 441–454.
- Miller, R.S., & Leary, M.R. (1992). Social sources and interactive functions of emotion: The case of embarrassment.
- Nadiv, R. (2007). *Existential void and narcissistic vacuity: Phenomenological and theoretical aspects* (Doctoral dissertation, MA dissertation, Department of Criminology, Bar Ilan University, Ramat Gan).

Natan, T. (1981). Second generation Holocaust survivors in psycho-social research. *Dapim Leheker Tkufat Hashoa*, 2, 13-26.

Schwarz, R. P. (1986). *The effect of parental communication of trauma on offspring of Holocaust survivors*. University Microfilms International [Publisher].

Sigal, J. J., & Weinfeld, M. (1989). *Trauma and rebirth: Intergenerational effects of the Holocaust*. New York: Praeger.

Solomon, Z., Kotler, M., & Mikulincer, M. (1988). Combat-related posttraumatic stress disorder among second-generation holocaust survivors: Preliminary findings. *The American Journal of Psychiatry*, 145(7), 865–868. <https://doi.org/10.1176/ajp.145.7.865>

Somers, M. R. (1994). The narrative constitution of identity: A relational and network approach. *Theory and Society*, 23(5), 605-649. <https://doi.org/10.1007/BF00992905>

Steele, P. (2016). *The Holocaust: The Origins, Events, and Remarkable Tales of Survival*. Scholastic Nonfiction.

Tangney, J. P., Wagner, P., & Gramzow, R. (1992). "Proneness to shame, proneness to guilt, and psychopathology:" Correction to Tangney, Wagner, and Gramzow. *Journal of Abnormal Psychology*, 101(4), 738. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.101.4.738>

Teichman, Y. (2013). Review of *Echoes of the trauma: Relational themes and emotions in children of holocaust survivors* [Review of the book *Echoes of the trauma: Relational themes and emotions in children of holocaust survivors*, by H. Wiseman & J. P. Barber]. *Psychotherapy Research*, 23(1), 117–119. <https://doi.org/10.1080/10503307.2012.723832>

Vardi, D. (1990). *Bearers of the Seal: A Dialog with Second Generation Holocaust Survivors*. Jerusalem: Keter. *Google Scholar*.

Vina "nevinných obětí | Paměť národa, (n.d). Paměť národa. <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/vina-nevinnych-obeti>

Wardi, D. (1992). *Memorial candles: Children of the Holocaust*. Travistock/Routledge.

Weiss, M. D. (1988). Parental uses of authority and discipline by Holocaust survivors. *Family Therapy*, 15(3), 199–209.

Wieland-Burston, J. (2005). The reception of Holocaust research in the world of psychology. *Journal of Analytical Psychology*, 50(4), 503-519. <https://doi.org/10.1111/j.0021-8774.2005.00551.x>

Wiseman, H. (2008). *Echoes of the trauma: Relational themes and emotions in children of Holocaust survivors*. Cambridge University Press.

Wiseman, H., Barber, J. P., Raz, A., Yam, I., Foltz, C., & Livne-Snir, S. (2002). Parental communication of Holocaust experiences and interpersonal patterns in offspring of Holocaust survivors. *International Journal of Behavioral Development*, 26(4), 371-381.

Yehuda, R., Schmeidler, J., Wainberg, M., Binder-Brynes, K., & Duvdevani, T. (1998). Vulnerability to Posttraumatic Stress Disorder in Adult Offspring of Holocaust Survivors. *American Journal of Psychiatry*, 155 (9), 1163-1171. <https://doi.org/10.1176/ajp.155.9.1163>

Young, J. E. (1994). *The Texture of Memory: Holocaust Memorials and Meaning*. Yale University Press.

Přílohy

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas s využitím výzkumného rozhovoru pro účely zpracování bakalářské práce

Dlouhodobé dopady traumatu v následku Holocaustu v rodinách přeživších

Účelem rozhovoru je sběr dat pro kvalitativní výzkum k bakalářské práci. Otázky budou zaměřené na rodinu, zvláště vztahy s otcem, jaké to bylo, když otec od rodiny odešel, a pak na partnerské vztahy respondenta. Z rozhovoru bude pořízen audio záznam. Respondent není povinen zodpovědět všechny otázky, a také může z rozhovoru kdykoli odstoupit bez udání důvodů. Rozhovor je anonymní. Data, která by mohla vést k identifikaci respondenta, budou v bakalářské práci pozměněna, nebo úplně vynechána.

Získané informace budou použity pouze k účelu zpracování bakalářské práce.

S výše uvedenými podmínkami souhlasím

Podpis výzkumníka:

Podpis respondenta:

Příloha č. 2: Přepis rozhovorů

V příloze jsou uvedeny přepisy rozhovorů v tomto pořadí:

RESPONDENT A

RESPONDENT B

RESPONDENT C

RESPONDENT D

Rozhovor s respondentem A

1 A: Chtěla bych Vám velmi poděkovat, že jste si na mě udělal čas. Na rozhovor máme
2 vyhrazené 2 hodiny, ale pokud budete chtít skončit dříve nebo na některé otázky
3 nebudete chtít odpovědět, tak mi to řeknete a naše setkání ukončíme či upravíme tak, aby vám
4 to
5 vyhovovalo a cítil jste se dobře. Cílem mé práce je zkoumání dlouhodobých dopadů v
6 následku Holocaustu v rodinách přeživších. Mojí cílovou skupinou jsou lidé, kteří jsou
7 dětmi osob židovského původu, kteří zažili věznění v nacistických koncentračních táborech
8 za druhé světové války.

8 P: Vybrala jste si zajímavé a těžké téma. Nejlepší bude, když se budete ptát na všechno, co
9 vás zajímá. Já vám odpovím na všechno.

10 A: Já jsem si připravila otázky, které mě zajímají, ale samozřejmě budu ráda, když....

11 P: Tak se ptejte, já vám na všechno odpovím rád

12 A: Dobře, děkuji. Povězte mi něco o vaší rodinné historii

13 P: Rodinná historie? Tak já su s česko – německo – židovské rodiny. Můj otec byl český Žid
14 a maminka byla německá katolička. Oba mluvili německy i česky. Matka to měla
15 komplikovaný, protože její otec byl zahradník a pracoval v cizině. Matka se ještě narodila
16 tady, v Bulíkovcích, to bylo u Moravských Budějovic, kde děda byl zahradníkem u
17 hraběnky, nevím jaké, jak se jmenovala. Ale když jí byly 2 roky tak se odstěhovali do
18 Polska, to bylo u Krakova blízko Čenstochovic tam u jedné kněžny byli 14 let. No, doma se
19 mluvilo česky, ikdyž i tam to bylo velmi zajímavý. Dědeček byl z čistě německé dědiny,
20 tady kousek od Brna. Neznal slovo česky, uměl jenom německy. A Babička ta byla jako
21 sloužící u té kněžny, neuměla slovo německy, ale s tím dědečkem se dali nějak dohromady.
22 Vždycky jsem se ptal matky: prosimtě jak oni se mohli dát dohromady, když neznala slovo
23 německy a on neznal slovo česky. Prý se v posteli vždycky domluvili. Největší legrace je, že
24 ten co uměl německy, ten se naučil perfektně česky a babička ta se nenaučila německy víc
25 jak 12 slovíček až do smrti. Doma mluvili česky. No a v Polsku, když byla maminka, no tak
26 tam se mluvilo doma česky a chodila do polské školy. Pak se vrátili do těch Želešic, to je ta
27 německá dědina, tam bylo jeden a půl české rodiny. Jedna rodina česká, to byli Sícovi a

28 druhá poločeská, a to byla babička s dědou. Jinak samej němec. Škola německá. Matka přišla
29 do německé školy, absolutně nic nerozuměla, jediné když se mluvilo Vébr, tak věděla, že je
30 řeč o ní, protože se za svobodna jmenovala Věbrová. Pak děda to vzal rapidně, mluvil s ní
31 doma jen německy, takže za čtvrt roku musela německy mluvit, ve škole, takže se jakžtakž
32 naučila německy, dodělala tu měšťanku v němčině a šla na německou obchodní akademii v
33 Brně. Tu ukončila maturitou a pracovala pak v jedné židovské firmě, velká firma v Brně
34 Skutecký. Matka tam dělala, oni byli němci a matka jim dělala českou a německou
35 korespondentku, takže oni si ji strašně vážili, kvůli tomu, že uměla česky. S různými
36 zákazníky, kteří přijeli neuměli německy, no tak všechno matka musela vyřizovat,
37 překládat. Ona měla moc dobrý zaměstnání, skutečně velmi dobrý. No tak to byla maminka.
38 Měla žijící dva sourozence. Sestru a bratra. Otec ten bydlel v Rajhradě, to je kousek od
39 Brna. Takže otec ten měl víc sourozenců. Jeden bratr zemřel na Pijavě za první světové
40 války, pak měl Felix, Kitty, Pavel. Čili žijící sourozence měl tři. On byl teda čtvrtý. Otec s
41 matkou moji se vlastně seznámili ve vlaku, protože denně jezdili do Brna. Otec studoval
42 textilku, českou průmyslovou školu, no a matka tu německou obchodní akademii a on jel z
43 Rajhradu a první stanice je před Brnem, byli Modřice a matka do těch Modřic musela jezdit
44 ráno autobusem. A večer zase jela autobusem od nádraží. Rande vždycky mívali na kopcu,
45 tam na vrchu v tom lese, vždycky měli rande. Otec z té textilky se dostal k bratrům
46 Šťastným, to byla velká textilní fabrika, kolem 400 lidí. Dneska je známá v Brně vila
47 Šťastných, byli židi, ale tady tu továrnu spravoval nějaký ekonom Šmíd no a otec potom
48 dělal napřed rok v dílně, pak rok a půl pracoval jako v zahraničí, vozil vzorky a hledal
49 kšefty v celé Evropě. A když se pak v roce 1929 oženil, no tak chodili do práce oba a bydleli
50 u babičky v Brně. Zároveň s nejmladším bratrem Pavlem. To nedělalo dobrotu. V roce 1930
51 na podzim se otec stal výrobním ředitelem v té fabrice. Později byl podnikovým ředitelem.
52 Dostal tovární byt, tak já už jsem se tam narodil. Třípokojevý byt a měli služebnou, ta se
53 starala o mě. Otec měl krásný plat na tu dobu to bylo nádherné. Já jsem měl dětství úplně, to
54 se nedá ani vykládat, krásný. Jugoslávie v létě. Otec šel do práce na osmou, ve dvanáct tam
55 skončil, já jsem na něj čekal a pak jsme si povídali a ve dvě zase jel do práce. V práci ho
56 měli strašně rádi. To krásné trvalo do roku 1938–1939, takže to jsem chodil do první třídy.
57 Brno mělo před válkou 300 tisíc lidí. To bylo 100 tisíc Němců, 100 tisíc Čechů a 100 tisíc
58 žid, z nichž 70 % se hlásilo k Němcům a zbytek k Čechům. Ale to bylo všechno normální,
59 dokud nepřišel Henlein, tady ta parta, tak to bylo úplně normální. V Brně byli technický,
60 německý školy, vysoká technická, medicína německá, divadla, kavárny, kam Němec v životě
61 nepřišel, byli kavárny, kam chodili židi, a to čeští i němečtí, to bylo zajímavý, protože ti židi
62 všichni uměli česky i německy, to je potřeba říct. Já jako kluk, dvou letý, jsem měl 2
63 mateřské řeči, na stejné úrovni. S tou němčinou jsem se pak výborně živil, celej život
64 vlastně. U bratranca Ivoša, strýc Felix ten jeho tatínek uměl německy, vzal si tetu Anči. To

65 byli tři krasavice z Blanska, nádherný ženský, ale to byli vyhlášený krasavice. Ten strýc
66 Felix byl lékař, babička se sním do noci učila. Podporovali se navzájem všichni, to je
67 židovská rodina, je to u nich běžné. Rodina drží pohromadě v dobrém, ve zlém. No jo no..
68 My tři kluci jsme ze smíšených manželství.

69 A: Vy jste říkal, že po roce 1939 bylo vše krásné. Co se dělo poté?

70 P: No, 15. března přišli Němci sem. 1938 už byl Mnichov. Otec už měl vystěhovalecký pas,
71 protože bratři Šťastní měli v Anglii ještě další továrnu, oni ho chtěli tam. Jenže otec se
72 nechtěl vystěhovat, čekal až budou vyřízený vystěhovalecký pasy na mě a na maminku. To
73 bohužel dopadlo tak, že někdy já nevím 28. srpna nebo kdy 1939 ty papíry na mě a na
74 maminku už byli vyřízený, byli tady už Němci sice, ale naši se chtěli vystěhovat se vším, tak
75 nábytek měli v Hamburku v přístavu a 11. září jela ta loď, no a 1. září Hittler přepadl Polsko
76 a byl šmitec.

77 A: Takže jste zůstali tady, v Brně?

78 P: Ano, zůstali jsme tady. No a otec ještě až do konce roku 1940, i za Němců jako ředitelem
79 té závodky. Oni věděli, že to potřebovali pro válku, protože ta textilka v Brně ta převážně
80 vyráběla plstě (filc), ale i celou řadu krásných látek. Teď si představte, že v té fabrice každej
81 vrátnej, dělník, ten úředník, 2x za rok si mohli vybrat tu látku, jakou chtěli. Já jsem byl bez
82 vyznání. V sobotu je šábes, židovský svátek, jsem s otcem šel né vždycky, protože otec
83 žádněj artodoxní život žít nechtěl. To babičku Reginu strašně zlobilo. A v neděli jsem šel s
84 maminkou do katolickýho kostela, po kostelu jsem jel s tatínkem na židovský hřbitov,
85 protože jeho otec zemřel v roce 1920, babička byla vdova.

86 A: Co se dělo ve vaší rodině po roce 1939?

87 To byla taková jejich největší chyba, co mohli udělat. V Brně ti židi všichni kde se sešli a
88 tak dál, furt se mluvilo o tom, aby už byli norimberský zákony o židech, koncem 1939,
89 začátkem 1940 už chodili s židovskou hvězdou. No tak naši holt udělali rozluky taky, to
90 byla formální věc, matka to nechtěla, plakala. Bála se, že táta se už domu nikdy nevrátí.

91 Otec říkal, tak půjdeš semnou do koncentráku? To by si chtěla? Kdo se pak bude starat o děti?
92 Tak nakonec udělali na “oko” tu rozluky.

93 A: Vaši rodiče se dostali přímo do koncentračního tábora?

94 P: Dostali. Jen táta. Otec šel 8. dubna 1942 do Terezína, měl číslo AI896 vytetované. Někdy
95 koncem 1942 myslím, byla matka v zařízení Totaleinsatz, to bylo takové zařízení, ze začátku
96 tam chodili dělat. No a někdy na podzim 1943 se začalo po Brně vykládat, že ti židovští
97 míšenci, ne ženy a muži, co nebyli židi, ale děti, co s židem byli, že půjdou do nějakých lágrů
98 a tak podobně. No tak matka mě zpakovala někdy začátkem října a vodtáhla mě do Strašku a
99 tam jsem byl ukrývané dítě. Já jsem tam žil pod jiným jménem, ale už nevím jakým
100 jménem. Ta rodina říkala, že jsem jejich synovec. Do školy jsem nechodil, protože říkali, že
101 mám nějakou duševní nemoc nebo co sehráli, ale ten učitel věděl, že tam jsem schovaný.

102 A: A nebál jste se?

103 P: Já jsem to tolik nevnímal, nechodil jsem nikam ven. Večer po tmě jsme chodili ven na
104 procházku. Když se psal 20. duben tak Brno bylo dost bombardovaný, ta fabrika byla
105 vybombardovaná. Já jsem se pak vrátil do Brna za matkou a čekali jsme, jestli se otec vrátí z
106 koncentráku, ale nevrátil se. V Terezíně byl otec jako hasič, v životě to nedělal. A tím
107 posledním transportem z Terezína 28. října šel do Osvětimi, ale tam ho vybrali na práci na
108 rampě, takže jel do Dachova, tam chodil do práce a nějaký Polák, tak ten na cigaretovou
109 krabičku napsal: Jsem tady a chodím na práci, jestli to přežiju, do smrti nechci vidět řepu a
110 brambory, mějte se dobře, myslím na vás. A to bylo všecko. A blázen se 7. ledna přihlásil do
111 protektorátu na práci, protože to měl blízko. Tak se tam přihlásil, kdyby to byl neudělal, tak
112 by přežil. Ti jeho dva bratřenci, ti to přežili, on šel sem, no a šel na ten Richard – podzemní
113 továrna u Litoměřic. Tak se nevrátil...

114 A: Jak jste vnímal otce a maminku jako přeživší Holocaustu? Co pro vás táta s matkou
115 znamenali, jak jste je viděl ve vlastních očích?

116 P: Můj otec byl senzační chlap. Byl výborný fotbalista, chodil na fotbal semnou. Je pro mě
117 hrdina, ale trošku mu vyčítám, že nás tady nechal a přitom nemusel. Nevím proč se
118 dobrovolně přihlásil do protektorátu...jestli to bylo kvůli té blízkosti. Měl mě úžasně rád a

119 já jeho taky. (Slzy v očích). Maminka to neměla jednoduché. Trápila se, protože otec nás
120 chtěl před koncentrákem ochránit, tak se rozhodl pro rozluku s matkou. Bylo to jen “jako”,
121 ale matka s tím nesouhlasila a já vím, že si to pak vyčítala celý život. Dávala si za vinu, že
122 na tohle neměla nikdy přistoupit. Pak musela vlastně nastoupit do práce a mě vychovávala
123 rodina Malých. Tak si to představte, co musela matka prožívat za utrpení. Manžela měla v
124 koncentračním táboře, syn se ukrýval v jiné rodině a ona nevěděla, jestli nás vůbec ještě
125 uvidí. Ale byla to silná žena, to ano.

126 A: Ještě se vás zeptám, zda jste o této zkušenosti mluvili doma otevřeně, třeba s vaší
127 matkou?

128 P: No, o tom, že otec zemřel v koncentráku jsem věděl, to mi matka řekla. My jsme se s
129 ním byli s maminkou rozloučit na shromáždění před tím transportem do Terezína. Tak tam
130 jsem s ní byl. Když jsme pak zjistili, že zemřel, často jsme spolu s maminkou vyhlíželi z
131 okna, jestli ho náhodou neuvidíme. Ale moc často jsme o tom nemluvili. Matka moc
132 nechtěla, ubližovaly ji ty vzpomínky. Spíš já jsem to vyprávěl lidem. Vyprávěl jsem, co jsme
133 zažili. Doma se o tom hovořilo více, když bylo nějaké výročí. Např. když by měl tatínek
134 narozeniny, svátek nebo na mezinárodní den památky obětí holocaustu. To jsme třeba
135 společně zavzpomínali.

136 A: Jak jste se cítil, když o této zkušenosti matka mluvit nechtěla?

137 P: Sám vlastně ani nevím. Chápal jsme jí, muselo to být pro ni velmi těžké. A nepřišlo mi
138 vhodné se jí na to ptát, když o tom sama mluvit nechtěla.

139 A: Vaším dětem jste o této zkušenosti vyprávěl?

140 P: No, dceři jsem něco říkal a i vnučkám. Pro ty vnučky jsem vždycky chtěl napsat knihu,
141 protože to je na knihu celý můj život. I moje babička byla v Terezíně.

142 A: Ještě bych se vrátila k vaší dceři, říkal jste, že něco věděla o vaší historii. Vypyávala se
143 vás také na vašeho otce, který byl v koncentračním táboře?

144 P: Ani ne. Vnučky, jedna trochu, ale většinou ne. A já jsem o tom ani moc nemluvil.
145 Babička, která přežila Terezín, to vám bylo zajímavé, že starý člověk přežil Terezín. Terezín
146 byla taková přestupná stanice, odtud je vypravovali do Polska, Osvětimi, ale i do jiných,
147 kde byli zabijácký tábory, kam dojeli a za dva dny byli po smrti...ted' mám živou paměť,
148 nafilmovali mě, kde vykládám všechny ty historky. No a pečovatelka to bude předělávat, aby
149 to dcera a vnučky si mohli pustit. Takže budu radši, když to dcera a vnučky uvidí na televizi.
150 Víte, je něco jiného, když to vyprávím vám nebo své rodině. Je to pak pro mě mnohem více
151 citlivé a úplně nechci, aby vnučky viděli, jak moc mě to pořád bolí. Možná je to také kvůli
152 tomu, že jsem o tom ani s mojí matkou nemluvil. Nevím.

Rozhovor s respondentem B

1 A: Chtěla bych Vám velmi poděkovat, že jste si na mě udělal čas. Na rozhovor máme
2 vyhrazené 2 hodiny, ale pokud budete chtít skončit dříve nebo na některé otázky nebudete
3 chtít odpovědět, tak mi to řeknete a naše setkání ukončíme či upravíme tak, aby vám to
4 vyhovovalo a cítil jste se dobře. Cílem mé práce je zkoumání dlouhodobých dopadů v
5 následku Holocaustu v rodinách přeživších. Mojí cílovou skupinou jsou lidé, kteří jsou
6 dětmi osob židovského původu, kteří zažili věznění v nacistických koncentračních táborech
7 za druhé světové války

8 M: Já nemám problém s žádnou vaší otázkou. Ptejte se, na co chcete, mě takové téma nedokáže
absolutně rozhodit.

9 M: Než začnete, řeknu vám, že mnohem horší než koncentrační tábory, bylo období, které
10 tomu předcházelo. To byl rok 1933 (Norimberské zákony), kdy náckové přišli k moci.
11 Drtivá většina byli normální slušní lidi, ti byli vyhnáni z bytu, prakticky všichni přišli o
12 práci kromě manuální práce a museli nosit hvězdu. Používali se ponižující praktiky a tohle
13 všechno trvalo do prvních transportů. To ponižování bylo možná mnohem horší, než
14 transporty do geth. První transport do Terezína byl už v roce 1941.

15 A: Děkuji za zajímavý úvod. Můžeme se pustit do první otázky?

16 M: Jistě, dejme se do toho

17 A: Jak jste se poprvé dozvěděl o rodinné historii? (Kdo vám předal vzpomínky na
18 Holocaust?)

19 M: Ještě jsem nechodil ani do školy, když jsem se o něčem takovém dozvěděl. Ale přesně
20 vám neřeknu kdy, mám takové mlhavé vzpomínky. Nejspíš z toho, že se rodiče bavili o tom,
21 že někteří lidé nemohli najít své příbuzné. Doma jsme měli nějaké knížky, byly tam fotky
22 hromady lidských těl na sobě. Tak asi od té doby jsem tak trochu věděl, že nějaký
23 koncentrační tábor byl. Moje rodiče se seznámili v Terezíně. Vznikl tam jejich společný
24 obraz, který jak vidíte, visí přímo vedle vás na zdi. Byl to jediný obraz, na tajňačku. Moje
25 mamá byla ze 4 dětí. Táta tím, že tam měl trochu zvláštní postavení, tak zachránil svoje
26 rodiče. Dědeček z mamky strany byl řezník, počestný a vždycky se ptal co je nového ve
27 Vídni? Nebude válka? Zažil první světovou válku, a tak v sobě celý život nesl strach, jestli

28 zase nezačala válka. Když jsem chodil do první třídy, měl jsem kamaráda Tonda a ten po
29 škole chodil na nepovinné náboženství a já jednou taky zůstal. Večer se mě pak táta ptal co
30 bylo ve škole, tak jsem mu to povyprávěl a řekl mu hrdě, že jsem se ještě zúčastnil
31 náboženství. Myslel jsem, že mě táta pochválí, ale on se mi začal hrozně smát. Tak jsem se
32 vlastně dozvěděl, že jsem Žid.

33 A: Cítíte nějaké propojení s traumatem rodičů?

34 M: Netrpím absolutně žádným syndromem dítěte přeživšího. Ani moje děti netrpí tím, co se
35 stalo. Nemám z toho žádnou újmu. Od mládí žiju velmi pestrý život. Za svůj největší úspěch
36 považuji to, že jsem se stal předsedou židovského národního fondu, který byl založen 29.
37 prosince 1901 na V. sionistickém kongresu v Basileji. V historii sionismu to byla klíčová
38 etapa – přechod od slov k činům. Jednou za rok se sházíme v Izraeli. Tam mě poslali na
39 leteckou základnu (KKL JNF - 120 let stará organizace, která vykupovala půdu, na které leží
40 stát Izrael). Prezident českého výboru, vedl jsem také delegaci na leteckou základnu.
41 Pamatuji si, jak bylo šílené vedro. Předemnou mluvilo asi 3 tisíce vojáků a já jsem to měl
42 celé uzavřít svým proslovem. Jediné, co jsem řekl bylo: “Už nikdy jako ovce” a šel jsem
43 pryč. Neuvěříte, ale takový potlesk kvůli jedné větě jsem ještě nikdy neviděl. Abyste si
44 nemyslela, že toto téma беру na lehkou váhu, to ne. Jen mám prostě jinou povahu a
45 nenechám si minulostí ovlivňovat svou přítomnost a budoucnost. Člověk proto musí jednat a
46 chovat se tak, aby se ta minulost už neopakovala. Tím, že nad tím budu truchlit nebo se
47 nechat ovlivňovat tím, co se stalo rodině, nikomu nepomůže.

48 A: Jak vnímáte sebe jako potomka přeživšího HLC?

49 M: Jak vnímám sám sebe. No, já mám v sobě zakódováno, že se to už nesmí nikdy
50 opakovat. Vím, že mám od tatínka – nikdy jako ovce. To taky vědí moje děti. Mluvíme o
51 tom společně, aby věděli, co se stalo a co už se nikdy nesmí stát. Nepřijdu si nijak zvlášť
52 výjimečný a ani jsem to tak nikdy nevnímal například z okolí, že by mě brali jinak.

53 A: Byly nějaké konkrétní situace, kdy rodiče o tom, co se stalo mluvili více?

54 M: Moc často se o tom v rodině nemluvalo. Určitě ne za běžného dne. Když už na to přišla
55 řeč, tak spíše o svátcích. Zvlášť moje máma o tom chtěla mluvit častěji, čím byla starší, tak
56 hodně vzpomínala na své předky. Máma do toho dávala velké emoce. Tátu to trápilo a
57 nechtěl oživovat negativní vzpomínky, tak se většinou snažil téma změnit. Více jsem se o
58 tom bavil s mými dětmi, ale v klidu, bez velkých emocí. Aby věděli tu naši historii a taky
59 kvůli tomu, čeho je jeden člověk schopný a že se ostatní nesmí nechat strhnout. Každý si

60 musí uvědomit, že to, co se stalo, se může kdykoli opakovat.

61 A: Jak jste vnímal své rodiče jako přeživší HLC? (hrdina x oběť x slaboch)

62 M: Já vnímal rodiče pořád stejně. Nikdy jsem nad tím takhle nepřemýšlel, jestli je беру spíše
63 jako hrdiny či oběti

64 A: Představoval jste si někdy zkušenost svých rodičů?

65 M: Zkušenost – ticho...to nemůžu říct, ale můžu říct, že jsem si kolikrát říkal, že normální
66 člověk si to nedokáže vůbec představit... je to něco, jako kdybyste se mi zeptala, zda si
67 dokážu představit čtvrtý rozměr – něco neuchopitelného. Takže nějaké představy jsem jako
68 kluk měl, ale to bylo díky tomu, co jsem slyšel od rodičů nebo viděl v knihách, ale ten pocit
69 být tam a snášet ten režim si představit ani nedokážu a vlastně si to představovat ani nechci.

70 A: Co jste cítili, když mluvili nebo nemluvili o svých zkušenostech?

71 M: U nás doma se o tom moc nebavilo, ale když už se téma ohledně Holocaustu otevřelo,
72 tak táta to podával spíš jako veselé historky z natáčení. Jako kdyby byl herec v nějakém
73 filmu, a ne v realitě. Máma byla háklivá, když to táta zlehčoval a dělal si srandu. Takže já
74 jsem si pak sám hledal informace o tom, jak to doopravdy bylo a nebylo, než aby mi to říkali
75 rodiče. Takhle jsem si mohl dohledat cokoli jsem chtěl a nemusel jsem svými otázkami
76 zatěžovat mámu s tátou. Občas když se o tom bavili sami, tak jsem poslouchal, ale sám jsem
77 se většinou nezeptal. Já jsem se neuměl na to rodičů ptát, nevěděl jsem jak. Až když je pak
78 člověk starší, pak pochopí, že to asi byl opravdu velký malér, co je tam všechny potkalo.
79 Když rodiče máte rád, tak se jich nechcete ptát na tak bolestivé vzpomínky, a tak jsem si
80 informace vyhledával radši sám. Jediné, co mi táta neustále opakoval dokola bylo, že už
81 nikdy nesmíme být jako stádo ovcí, že to je ta největší podstata. To předávám i já svým
82 dětem.

83 A: Jak jste vnímal bolest a trauma, ve které rodiče žili?

84 M: No...jak. Jako určitě jsem to vnímal, hlavně u mojí mámy, ta se tím trápila celý život.
85 Moje máma měla největší trauma z toho, že měla pocit, že mohla zachránit svojí
86 maminku a čím byla starší, tím to bylo horší a horší. Vyčítala si, že když to přece přežila

87 ona, tak měla udělat něco pro tu svoji mámu. Takovou vinu si nesla celý život. Kolikrát nám
88 dávala najevo, že tam měla radši zemřít ona než se pak trápit celý život. Moje máma to
89 přežila hlavně díky mému tátovi, který mluvil česky stejně tak dobře, jako německy. Otec

90 měl před válkou firmu na dezinfekci a těm esesákům říkal, že musel hubit myši a potkany,
91 jinak vypukne tyfová epidemie a že na to má firmu a že by jim s tímhle mohl pomoci, aby ta
92 nemoc nepropukla. A ti esesáci měli fakt velký strach, že by ten tyfus mohli chytit, takže tam
93 vybudoval odšívovací stanici. Aby zachránil babičku a dědu, tak je tam vzal jako výpomoc,
94 že je tam potřebuje. Tím pádem měli co jíst, aby nezemřeli hladu. Esesákům ještě nakukal,
95 že myši jí jenom normální chleba, takže dostávali čerstvý chleba z kantýny. Za to tedy tátovi
96 tleskám, jak to perfektně vymyslel a nebál se, že by to mohlo prasknout.

97 A: Jak často se o zkušenostech mluvilo, jak otevřeně - popř. co s nimi dělalo ticho?

98 M: Komunikace – no nebylo to moc frekventované téma a já jsem...nemyslel jsem si, že by
99 to mělo být něco, co bych jim měl zrovna já připomínat. Proto jak už jsem vám říkal, radši
100 jsem si ty věci vyhledával sám.

Rozhovor s respondentem C

1 A: Chtěla bych Vám velmi poděkovat, že jste si na mě udělal čas. Na rozhovor máme 2 vyhrazené
2 2 hodiny, ale pokud budete chtít skončit dříve nebo na některé otázky nebudete
3 chtít odpovědět, tak mi to řeknete a naše setkání ukončíme či upravíme tak, aby vám to
4 vyhovovalo a cítil jste se dobře. Cílem mé práce je zkoumání dlouhodobých dopadů v
5 následku Holocaustu v rodinách přeživších. Mojí cílovou skupinou jsou lidé, kteří jsou
6 dětmi osob židovského původu, kteří zažili věznění v nacistických koncentračních táborech
7 za druhé světové války

8 J: Dobře, můžeme se do toho pustit. Ještě se vás chci zeptat, jaký obor studujete a kde?

9 A: Studuji psychologii v Praze

10 J: To je v dnešní době velmi důležité. Až v Praze? Tak to o máte od nás kus cesty

11 A: Ano. Začneme tedy. Zajímala by mě Vaše rodinná historie

12 J: Tak dobře, začneme od rodiny. Otec vyrůstal v Brně, kde rodina celá žila. Nejstarší bratr
13 mého otce zemřel v 1. světové válce na Pijavě, byl ročník 1899. Otec studoval v Brně
14 německou reálku a tu dokončil v roce 1928. Potom měl krátkou praxi, kterou prováděl v
15 Šumperku a v Olomouci. Taky dostal místo v Rožnově pod Radhoštěm. Když si vzal mou
16 matku Annu, byla to Češka, ale její otec byl nadlesním u knížete Salma na Rajeckým zámku,
17 kde se mluvilo německy. Doma se mluvilo Česko německy. Já jsem se narodil v Brně, ale do
18 svých devíti let jsem žil v Rožnově. Měl jsem krásné mládí. Otec jednak prováděl lékařskou
19 praxi a také byl vedoucím lékařem ozdravovny. Mimo to ještě vyučoval na škole
20 zdravotní a tak dále. Byl ve dvanácti spolcích, to si nedovedete představit...doma nebyl
21 vůbec. Já jsem musel mít vychovatelku čili já jsem otce moc neviděl, ale ne že by se o mě
22 nestaral, to ne, ale moc doma nebýval. Hodně dbal na mé vzdělání. Já si pamatuju, jak
23 jednou jsem měl napsaný blbě sešit, tak to celé roztrhal a říkal, že to budu přepisovat. Tak to
24 si ho pamatuju (smích). Otec navštěvovalo spoustu důležitých a vysoce postavených lidí. U
25 nás se to hemžilo návštěvami. No a matka...měli jsme kuchařku a vychovatelku a matka
26 hrála tenis. Hrála tenis závodně, dokonce do 45 let hrála mistrák čili nehrála ten tenis
27 špatně. Ten sport se asi trošku přenesl na mě. Tak se otec s mamkou seznámili. Otec pískal
28 házenou a mamka tam zrovna hrála. On špatně zapískal, pohádali se a tím vzniklo, že se dali
29 dohromady.

30 A: Jak to u vás doma vypadalo po roce 1939?

31 J: Otec byl součástí obrany národa. Měl tam zdravotnické zásobování pro obranu národa v
32 okrese Vsetín, no a přišli Němci v roce 1939 a hned ho zatkli jako rukojmí. To byla akce
33 Albert. No a byl tři neděle zavřený v Ostravě a pak ho pustili. No, ale oni to představovali
34 jako Hurvínův válku. Nikdo tomu nevěřil, že ti Němci budou takový, jací byli. My jsme měli
35 už pasy a přítele spisovatele Františka Langera v Anglii. On zařizoval otcovi pasy, ale to
36 všechno skončilo, když do toho přišlo 1.září roku 1939. Chtěl jsem vám ukázat deník a
37 fotky, ale zapomněl jsem to doma..

38 Tak otce zatkli podruhé v únoru roku 1940, to už sebrali spoustu lidí z té obrany národa, jich
39 bylo asi 12. Někdo to z toho okresu prozradil, protože v té době spousta lidí utíkalo. Utíkali
40 jednak do Polska, ale také na Slovensko, protože Slovensko už bylo samostatný stát. Otec
41 měl jako lékař auto. Samozřejmě tam bylo propojení Sokola a obrany národa...Já si
42 pamatuju jako kluk, že jsme měli takový deníčky a tam jsme si označovali kdo s námi je a
43 kdo je proti. To už Němci byli proti a Belgičani..Otec byl zatčen a odvezený do Uherského
44 Hradiště a pak za chvíli do Kounicových kolejí a tam byl až do roku 1941. Oslavil tam své
45 40 narozeniny. Pak byl odvezen do Ratiboře. Poté do Breslau k soudu, pak zase do Ratiboře.
46 Otec nebyl zavřený jako Žid, ale jako obrana národa..jako protistátní činnost. Z vězení měli
47 povolený jen jeden dopis za měsíc. Všechno kontrolovali a cenzurovali. Ty dopis mám
48 samozřejmě pořád mám.

49 Mám tři děti, dvě dcery a syna

50 A: Jak probíhala komunikace s vašimi dětmi ohledně druhé světové války? Ptali se vás na
51 to, čím si vaše rodina prošla?

52 J: ježísmarjá, to je jasné. Všichni si korespondenci půjčovali, přečetli a dokonce snacha
53 říkala, že už to dál nemůže číst, že to se nedá. Oni se na to dívají prostě úplně jinýma očima
54 než já, který jsem to zažil přímo. Tu zkušenost jim nikdy nepředám tak, jako jsem ji vnímal
55 a vlastně vnímám do teď já, ale snažím se, aby pochopili, jak krutá doba to pro nás byla. Je
56 fajn, že o to mají zájem, dcery, vnuk atd. Jsem za to moc rád. A v dnešní době o tom musí
57 něco vědět, to jinak nejde. Až tady jednou nebudu, tak ale budu vědět, že o mě a mých
58 rodičích budou vyprávět další a další generaci. Oni jsou strašně zvědaví, ptají se i na detaily.
59 Naštěstí si všechno moc dobře pamatuju, a tak je pořád o čem vyprávět. Zvláštní je, že co
60 jsem dělal minulý týden si nevybavím tak hodně, jako to, co se dělo za druhé světové války.

61 A: Kdy se poprvé ve vaší rodině začalo mluvit o vaší zkušenosti?

62 J: Pořád. Jakmile uměli říct slovo dědeček, tak hotovo. O tom se u nás mluvilo pořád. A

63 mimo to u nás doma je obraz matky a obraz otce čili to mají v obýváku. Na to se naráželo
64 při každé debatě. Vlastně dodnes se o tom bavíme stále. Vzpomínáme...

65 A: Měl jste strach z nějakých otázek?

66 J: Nee, vůbec. Byl jsem otevřený ke všem otázkám. Co se zeptali, to jsem jim řekl. Ne,
67 vůbec ne. Bohužel ten otec měl smůlu v tom roce 1943 v březnu, protože asi zjistili že byl
68 Žid. Už musel nosit hvězdu a hned ho poslali do Osvětimi, tam zemřel ubit lopatou. Tak to
69 bylo možná ze začátku jediné o čem jsem se bál mluvit. Nebo né, že bych se bál, ale víte
70 co...táta byl pro mě vzor. Těžko se mi říkalo, jak tatínek zemřel, tak hrozně,
71 nepředstavitelně...

72 A: Jaké jste měl pocity, když jste vaši zkušenost vyprávěl svým dětem?

73 J: Nebylo to pro mě vůbec těžké. Já jsem to bral, že jsem to já prožil takhle čili ten prožitek
74 jim předávám tak, jak jsem to já prožil. Jako patnáctiletý, když jsem stál u každého vlaku a
75 díval jsem se, jestli otec náhodou nepřijede. Ale to v patnácti letech tak berete. Jak jezdili v
76 roce 1945 ty transporty, které se vraceli z těch koncentráků.

77 A: Jak reagovali vaše děti?

78 J: tak zajímalo je to, děda byl pro ně byl hrdina.

79 A: A vy jste svého otce vnímal také jako hrdinu?

80 J: (delší ticho) To se ani nedá říct. Pro mě byl otec a já si nejvíc u něho cením té síly a
81 rovnosti, že prostě šel do toho jako bojovník. Když to vezmu zpátky, tak jako mladej kluk to
82 nepochopíte, ale když to probíráte zpětně...to je strašný

83 J: moje babička se z Terezína vrátila. Vrátily se spolu s dcerou.

84 Obdivuju svoji matku. Mě jako patnáctiletýho hajzlíka, s kterým třískala puberta, věčně jsem
85 nebyl doma a neučil jsem se

86 Nejhorší bylo, že byla totálně nasazená a já jsem vlastně byl u cizích lidí. A to k výchově
87 toho děcka nepomůže, absolutně. A ať chcete nebo nechcete tak nevíte co se přesně děje, co
88 s vámi se bude dít, co bude dál. Konec roku 1944 už byl takovej, že už jsme věděli, že bude
89 konec.

Rozhovor s respondentem D

1 A: Chtěla bych Vám velmi poděkovat, že jste si na mě udělala čas. Na rozhovor máme
2 vyhrazené 2 hodiny, ale pokud budete chtít skončit dříve nebo na některé otázky nebudete
3 chtít odpovědět, tak mi to řeknete a naše setkání ukončíme či upravíme tak, aby vám to
4 vyhovovalo a cítil jste se dobře. Cílem mé práce je zkoumání dlouhodobých dopadů v
5 následku Holocaustu v rodinách přeživších. Mojí cílovou skupinou jsou lidé, kteří jsou
6 dětmi osob židovského původu, kteří zažili věznění v nacistických koncentračních táborech
7 za druhé světové války

8 N: Musím říci, že toto téma je stále pro mě velmi citlivé a doufám, že vám odpovím na
9 všechny vaše otázky. Jste první, komu jsem kývla na rozhovor.

10 A: Děkuji za důvěru. Když pro vás bude otázka nepříjemná a nebudete chtít na ni
11 odpovědět, tak se nic neděje. Kdykoliv si můžeme dát pauzu nebo skončit.

12 N: Dobře, děkuji.

13 A: Na úvod bych se vás ráda zeptala na vaši rodinnou historii

14 N: Od svého dětství mi rodiče často ukazovali fotografie mojí babičky a Editky, která byla
15 sestra mojí maminky. Obě zahynuly v koncentračním táboře. Mluvili o nich maminka s
16 tatínkem i o tom, že byli v koncentračním táboře. Také jsme měli blízké známé, kteří tuto
17 tragickou zkušenost zažili také. Takže to šlo nějak plynule. V dětství jsem se o to moc
18 nezajímala, ale když jsme byla větší, postupně jsem si samozřejmě vše domýšlela a
19 poznávala. Vyptávala jsem se čím dál tím více. Až když mi bylo okolo deseti let, my rodiče
20 řekli, že maminka byla v koncentračním táboře taky.

21 A: Jak vnímáte sebe sama jako potomka přeživšího Holocaustu?

22 N: Ani nevím, jak to správně vyjádřit. Žiji s tím celý život, mám to prostě v sobě. Beru to
23 jako obrovskou tíhu, zátěž. Něco, co mi ovlivnilo celý můj život. Některé věci – filmy, slovní
24 poznámky nebo obrázky mi hned připomenou hrůzy, které mi byly líčeny, co si moje rodina
25 musela prožít. Nedokážu se smířit s tím, jak museli trpět. Nejhorší pro mě bylo jedno období
26 ve škole, kdy se vyprávěly černé vtipy, samozřejmě spousta z nich byla mířena na téma
27 -
28 koncentračních táborů. Vždy jsem tyto vtipy vnímala odlišně od ostatních, nechápala jsem,
29 co jim na tom přijde vtipného. Mě to zraňovalo, brala jsem si to velmi osobně. Jakoby se
30 smáli mě.

- 31 A: Svěřila jste se doma s tím, co se dělo ve škole? Co vás trápí?
- 32 N: Nikdy jsem to nikomu neřekla. Nechtěla jsem je tím zatěžovat. Brala jsem to tak, že se s
33 tím musím poprat sama.
- 34 A: Cítíte nějaká propojení s traumatem svých rodičů?
- 35 N: Ano, souvisí to hodně s předchozí otázkou. Samozřejmě jsem věděla o bolesti zejména
36 maminky, která ztratila všechny včetně své mladé sestry a maminky. Ta byla v Terezíně, ale
37 i tatínka, který maminku zachránil (smíšené manželství) a přijal za to trest. Byl vyhozen z
38 práce, také přišel o byt a na závěr skončil v koncentračním táboře Postoloprty. Maminka
39 skoro každý den chodila na židovský hřbitov a plakala. Měla stavy, kdy za celý den
40 nepromluvila ani slovo a jen nepřítomně hleděla. Já vždy věděla, že v tu chvíli se nemám na
41 nic ptát. Nebo naopak byly dny, kdy mi o příbuzných vyprávěla, nejvíce o Editce.
- 42 A: Konkrétní situace, kdy o tom rodič mluvil více (prostředí)
- 43 N: Jak už jsem se zmínila, nejčastěji, když maminka přišla ze židovského hřbitova. Ale také
44 často doma.
- 45 A: Z čeho jste měla největší strach v návaznosti na HLC? Jaký typ strachu, který rodič
46 46. předal).
- 47 N: Byli jsme pouze tříčlenná rodina, která neměla žádné příbuzné, takže jsme měli jen sebe.
48 Tím jsme měli o sobě větší strach. Když jsme přišla jako už větší holka domů později, než
49 jsem slíbila, tak mě tatínek důrazně domlouval, ať to příště nedělám, že má maminka hrozný
50 strach. Pro mě to samozřejmě bylo ze začátku nepochopitelné, kord v pubertě. Proč se
51 maminka tak strašně bojí, co by se mi tak hrozného mohlo stát? Vůbec jsem si
52 neuvědomovala, jaký strach musí prožívat. Až když se mi narodila dcera, tak jsem
53 pochopila. Tím, že se u nás musel striktně dodržovat čas příchodu, byla tak ovlivněná i
54 výchova mých dcer
- 55 A: Jak často se o zkušenostech mluvilo, jak otevřeně - popř. co s nimi dělalo ticho?
- 56 N: Příliš často ne. Tatínek moc nechtěl, abych se vyptávala, protože stále říkal, že to
57 maminku moc bolí. Paradoxně když tatínek nebyl doma, tak mi maminka ukazovala fotky a
58 vyprávěla, ale před tatínkem moc nechtěla, nevím proč.

59 A: Jak jste vnímala své rodiče, jako přeživší Holocaustu? Vnímala jste je spíše jako hrdiny či
60 jste je brala jako oběti?

61 N: Přímo jako hrdiny ne, ale vážila jsem si jich a obdivovala, že to zvládli. U tatínka jsem si
62 uvědomovala, že to byl od něj sice normální, ale ne vždy běžný, lidský přístup

63 A: Představovala jste si někdy zkušenost svých rodičů? Jestli ano, můžete popsat jak?

64 N: To si člověk nedokáže ani představit. Jako menší jsem dlouho nechápala, co se tam v
65 koncentračních táborech dělo, takže se mi v hlavě tvořili různé příběhy. Později jsem začala
66 číst knihy s touto tematikou a viděla jsem i pár filmů. Tehdy jsem si uvědomila ty nejhorší
67 hrůzy, co museli zažívat, a tak moje představy byly velmi živé. Mívala jsem dlouhé období
68 živé, děsivé sny, že jsem v koncentračním táboře taky.

69 A: Co jste cítili, když mluvili nebo nemluvili o svých zkušenostech?

70 N: Nejvíce lítost a smutek nad tím, čím si moje rodina musela projít. Že jsem vyrůstala jako
71 jedináček. Všem jsem záviděla babičku, kterou jsem neměla ani od tatínka.

72 A: Jak vás to celé ovlivnilo?

73 N: Tím, čím si moje rodina prošla mě ovlivnilo velmi silně. Nejvíce jsem to vnímala, když
74 se narodily mé dcery. Vlastně ten strach, co se může stát jsem přenesla na ně a také na
75 vnuky. Dodnes si vyčítám, že jsem je vychovávala. Nemohu najít to správné slovo. Nebyla
76 jsem přísná..spíše extrémně opatrná, bála jsem se je někam pouštět. Když přišly o chvíli
77 déle, než jsme se domluvily...nedovedete si představit, jaké nejhorší myšlenky mi běžely
78 hlavou..

79 A: Myslíte si, že teď by Vaše výchova byla jiná?

80 N: To vám nedovedu povědět. Teď si říkám, že ano. Ale nejspíš bych se chovala stejně jako
81 dříve.

82 A: Na co jste se rodičů nejvíce ptala a jak?

83 N: Ptala jsem se jaká byla Edita a babička. Proč se Editka nezachránila a není mezi námi.

84 Tatínek mi říkal, že byla svobodná, a tak trvala na tom, že maminku nikdy neopustí. O Editě
85 jsem mluvila více s tatínkem, ten mi dokázal vysvětlit a odpovědět na moje otázky, které se

86 týkaly právě sestry. Maminka o ni nedokázala mluvit. Tatínek mi někdy vyprávěl, jak dělal v
87 továrně a kam se museli přestěhovat, jak se vrátila maminka z Terezína. Neptala jsem se
88 často, protože jsem byla ještě malá holka. Spíše v pozdějším věku jsem se začala více
89 zajímat o to, co přesně se v koncentračních táborech dělo. Bohužel moje maminka zemřela,
90 když mi bylo 19 let..a tak na některé otázky jsem už odpověď nedostala. Ale bylo to stejné,
91 jako slýchám velmi často od členů obce i ostatních, že se báli ptát, protože věděli, že to
92 působí bolest. Potom už byl otec starý a na ptání bylo pozdě...všichni si to velmi vyčítáme...

Bibliografické údaje

Jméno a příjmení autorky: Aneta Kučerová

Studijní program: Psychologie (Bc. Prezenční)

Název práce: Dlouhodobé dopady traumatu v následku Holocaustu v rodinách přeživších

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Michal Slaninka, Ph.D.

Rok dokončení práce: 2022

Přímé citace: 3 701

Ostatní text: 76 429

Celkový počet znaků: 80 130

Názvy souborů umístěných na doprovodném CD

Text práce ve formátu PDF:

BP_Kucerova_DlouhodobedopadytraumatuvnasledkuHolocaustu

Posudek vedoucího/opponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií

Jméno a příjmení studenta/-tky: Aneta Kučerová					
Obor studia: psychologie					
Název práce: Dlouhodobé dopady traumatu v následku Holocaustu v rodinách přeživších					
Vedoucí/oponent* práce: Mgr. Michal Slaninka, Ph.D					

Technické parametry práce:					
Počet stránek textu (bez příloh):					
Počet stránek příloh:					
Počet titulů v seznamu literatury:					

	0**	1	2	3	4
Výběr tématu					
Závažnost tématu		x			
Oborová příslušnost tématu		x			
Originalita tématu a jeho zpracování		x	x		
Formální zpracování					
Jazykové vyjádření <small>(respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)</small>		x			
Práce s odbornou literaturou a prameny <small>(citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)</small>		x	x		
Formální zpracování <small>(jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)</small>		x			
Metody práce					
Vhodnost a úroveň použitých metod		x	x		
Využití výzkumných empirických metod		x	x		
Využití praktických zkušeností	x				
Obsahová kritéria a přínos práce					
Přístup autora k řešené problematice <small>(samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)</small>		x			
Naplnění cílů práce		x			
Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu		x			
Návaznost kapitol a subkapitol		x			
Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi		x	x		
Vhodnost prezentace závěrů práce <small>(publikace, referáty, apod.)</small>			x		

* nehodící se škrtněte

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Posudek vedoucího/opponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

--

--	--	--	--	--	--	--	--

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky; v případě doporučení do soutěže o nejlepší DP uveďte nadprůměrné charakteristiky práce v souladu s Vámi výše označeným kritériem formální úrovně, obsahové reprezentativnosti, metodologie a přínosnosti práce pro teorii či praxi):

Aneta Kučerová v práci kvalitativním výzkumom zisťuje, ako následky Holocaustu vnímajú deti rodičov, ktorí boli deportovaní do koncentračných táborov. Chcem oceniť zaujímavý a veľmi významný výber témy, ktorý si autorka zvolila. V teoretickej časti opisuje koncept transgeneračného prenosu traumy ako aj tzv. syndróm druhej generácie. V praktickej časti pomocou IPA analyzuje 4 rozhovory ľudí, ktorých rodičia boli v koncentračnom tábore. Na záver zhrňuje spoločné témy, ktoré približuje v diskusii. V diskusii mi chýbali formálne záležitosti, ako sú limity výskumu a prípadné odporúčania pre prax a ďalší výskum. Práca spĺňa formálne aj obsahové požiadavky bakalárskej práce, odporúčam ju k obhajobe s výsledkom veľmi dobre.

--	--	--	--	--	--	--	--

Celkově získané body do soutěže:	30						
Doporučení k obhajobě:	doporučuji						
Navrhovaná klasifikace:	velmi dobře						
Datum, podpis:	11.9.2022						

J. Janička

* nehodící se škrtněte

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

**Posudek oponenta bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Aneta Kučerová

Obor studia: Psychologie

Název práce: Dlouhodobé dopady traumatu v následku Holocaustu v rodinách přeživších

Oponent práce: Mgr. Lucie Vacková, Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 41

Počet stránek příloh: 19

Počet titulů v seznamu literatury: 50

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		x		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		x		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

		x		
--	--	---	--	--

Využití výzkumných empirických metod

		x		
--	--	---	--	--

Využití praktických zkušeností

x				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

		x		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

		x		
--	--	---	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Návaznost kapitol a subkapitol			X		
Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi			X		
Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)			X		

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

- 1) Vysvětlíte pojem empatická traumatizace.
- 2) Jak se odlišuje tematická analýza od IPA?
- 3) Jakým způsobem lze použít výsledky Vašeho výzkumu v psychologické a psychoterapeutické praxi?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Bakalářská práce je věnována dopadu traumatizujících událostí na osoby přeživší holokaust a na jejich rodiny. V teoretické části autorka nejprve vysvětluje klíčové pojmy, dále pak charakterizuje PTSP, podrobněji se zabývá traumatem a možnostmi jeho transgeneračního přenosu viz „syndrom druhé generace“, což dokládá odpovídajícími výzkumy. V praktické části předkládá kvalitativní výzkum, jehož cílem bylo zjistit, jak se vztahují synové a dcery osob přeživších holokaust k traumatické životní zkušenosti rodičů.

Zvolené téma je nevšední a oborově přínosné. Autorka prokázala schopnost propojit teorii s praxí. Čerpala z dostatečného množství zdrojů, citační norma byla většinou dodržena.

Poznámky k formální, obsahové a gramatické stránce:

V textu se objevuje značné množství překlepů, celkově působí úsporným dojmem (teoretická část obsahuje 17 stran). Uvítala bych zde rozšíření např. o možnosti podpůrné psychologické či psychoterapeutické péče.

Zejména metodologie by zasloužila důkladnější zpracování, dle mého názoru se v případě autorky nejedná o IPA, jak tvrdí, ale o tematickou analýzu (TA). Výsledky TA by v tomto případě zasloužily preciznější zpracování ve smyslu autorčina zamyšlení.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře

Datum, podpis: 15.9.2022 Mgr. Lucie Vacková, Ph.D.